

Christian VIII. og Slesvig Stænder 1842.

Af H. R. Hiort-Lorenzen.

Begivenhederne i Stænderforsamlingen i Slesvig 1842, da Peter Hiort Lorenzen talte Dansk og vedblev at tale Dansk, ere nu vistnok saa godt oplyste, som de kunne blive. Det væsenligste Bidrag er ydet i hans i 1865 af „Dansk Folkeforening“ udgivne Biografi af Laurids Skau, som dertil havde Adgang til hans omfattende Korrespondance, der nu opbevares i Rigsarkivet, og synderlig mange nye Bidrag til hin mærkelige Samlings Historie ville næppe kunne fremkomme her fra Landet. Derimod har man hidtil ikke kjendt stort Mere til Christian VIII.'s Opfattelse af og Forhold til denne Sag, end hvad der fremgaaer af offentlige Aktstykker, i Særdeleshed Kongens Budskab til Stænderne af 2. Decbr. 1842 og Sprogpatentet af 29. Marts 1844. Over disse Aktstykkers Tilblivelse har der hidtil hvilet et uigjennemtrængeligt Slør, og man har kun anelsesvis kunnet gjætte sig til, i hvilken Grad Christian VIII. var omgivet af uheldige Raadgivere, som med List og Læmpe afholdt ham fra at yde de dansktalende Slesvigere den fuldkomne Ligeberettigelse med de tydsktalende, der, hvis den var bleven til Virkelighed under Christian VIII. istedetfor under Frederik VII., under en absolut Konge istedetfor under en konstitutionel, ialfald i de dengang toneangivende fremmede Monarkers Øjne vilde

have eiet en langt varigere Kraft og Betydning, end den senere fik, da de troede den udsprungen af en af dem ildeseet national Frihedsbevægelse i Danmark. Hvad man maaske rolig havde fundet sig i før 1848 som et Udslag af en enevældig Konges Magtfuldkommenhed, det blev, da det fremkom, efterat Danmark havde faaet den frieste Forfatning i Europa, betragtet som kjøbenhavnske Demagogers Værk, kritiseret og vendt og dreiet saa længe, at det nu er vanskeligt at overtøde nogen Udlænding om, at Sprogreskripterne af 1851 og 1852 vare en Retfærdigheds-handling imod de danske Slesvigere, og ikke den Uret imod de tyske, som endog Danske nu kunne være svagtsynede nok til at finde i dem.

Efter officielle Aktstykker i Rigsarkivet skal her nu forsøges givet en Fremstilling af de Forhandlinger, som Christian VIII. førte med sine Raadgivere under den slesvigske Stænderforsamling 1842 og i det Hele om Sprog-sagen, saaledes som den reistes af P. H. Lorenzen.

Den 12. Oktober traadte Stænderne sammen i Slesvig. Joseph Carl Greve Reventlow-Criminil, som i April s. A. fra Amtmand over Rensborg Amt var bleven forfremmet til Præsident for det slesvig-holsten-lauenborgske Kancelli og allerede i flere Aar havde staaet i Brevvexling med Christian VIII., der havde indhentet hans Raad i flere vigtige Sager, var bleven udnævnt til Kommissarius. I det første Møde valgtes Etatsraad, Dr. jur. N. Falck, Professor ved Kiels Universitet og dettes af Kongen valgte Repræsentant i Stænderforsamlingen, til Præsident.

Allerede tre Dage efter, den 15. Oktbr., satte Reventlow-Criminil Kongen ind i hele Situationen, der lige fra første Færd saae truende nok ud. Forslag om

den holstenske og den slesvigske Stænderforsamlings For-
ening og om Toldoverskudets Anvendelse vare, skrev han,
alt indkomne, og der vilde ligeledes blive indbragt Forslag
om, at Kongen skulde tiltræde det tyske Forbund ogsaa
for Slesvig, uagtet, som Greven snildelig tilføiede, navnlig
Hertugen af Augustenborg satte sig imod det. Selv skulde
han gjøre Alt for at forhindre det. Men hvis det alligevel
kom frem, hvad skulde han saa gjøre? Hvis han bestemt
erklærede, at et sligt Forslag stred imod Stændernes Kom-
petence, vilde man møde ham med § 59 i Forordningen
af 15. Mai 1834, hvorefter Stænderne kunde fremføre alle
Bønner, der vedrørte Hertugdømmets Vel, og forsikre, at
man kun var ledet af sin samvittighedsfulde Overbevisning.
Selv om han som Regjeringens Organ kunde hævde Stæn-
dernes Inkompetence, vilde dette let medføre Nødvendig-
heden af en Opløsning, hvilken han vilde anse for et endnu
større Onde end enganske vist ubehagelig Petition, om hvilken
man heller ikke vidste, om den vilde blive endelig ved-
tagen, hvad man vel nok kunde afvente. Greven tilføiede,
at Gemytterne vare stærkt ophidsede navnlig af Frygten
for at blive fordanskede, men ogsaa af den nysindførte
Bankskillemonnt. Han bad derfor om en bestemt Instruk-
tion, men var uforsigtig nok til at tilføie, at han selv ikke
ansaa det for lovmedholdeligt at bestride Stændernes Kom-
petence i den omtalte Sag, men at han holdt en Opløs-
ning for absolut nødvendig, saafremt en Inkompetence-
erklæring ikke førte til Forslaget's Forkastelse. Han kunde
derfor ikke tilraade, at Kongen lod en saadan Erklæring
afgive, og Hertugen af Augustenborg var af samme Me-
ning. Dette Skræmmebillede med en Opløsning vender
stadig tilbage, som man senere vil se. Greven slutter med

at udtale sin Glæde over, at Falck var valgt til Præsident, „hvilket kun kunde faae gode Følger“.

I et den følgende Dag, den 16. Oktbr., afsendt Brev ilede Reventlow-Criminil med at meddele Kongen, at der nu var Haab om, at Petitionen om Slesvigs Indlemmelse i det tydske Forbund ikke vilde komme frem, hvilket nærmest skyldtes Hertugens Indflydelse; men sikker derpaa var han ikke, og han maatte derfor vedblivende ønske at erfare Kongens Villie. En Antydning om denne Sag vilde næppe udeblive, fordi det fra mange Sider gjordes gjældende, at den Omstændighed, at det ene Hertugdømme hørte til det tydske Forbund, det andet ikke, vilde hindre Hertugdømmernes og deres Stænderforsamlingers Forening. Et Forslag om Adskillelse af Hertugdømmernes Finanser fra Kongerigets vilde næppe være at forhindre, heller ikke et om Stænderforsamlingernes Forening, da kun fem Medlemmer vare derimod.

Kongen svarede den 20. Oktober. Han var misfornøiet med Valget af de to Vicepræsidenter (Advokat Gülich og Grev Reventlow-Jersbeck) og af Adresseudvalget (Beseler, Gülich, Pastor Lorenzen, P. H. Lorenzen og Henningsen-Schönhagen), som viste en Tendens, der ikke lovede noget Godt, og Adressen vilde næppe kunne faae et saa naadigt Svar, som den holstenske havde faaet. Skulde Adressen blive utilbørlig og have politisk Indhold, maatte Kommissarius slet ikke modtage den. Kongen var overbevist om, at det var Meningen at indsmugle i Adressen Ytringer, som ikke kunde fremkomme ad forfatningsmæssig Vei, og blev det Tilfældet, vilde Stænderne faae en Tilrettevisning i hans Svar. Forslagene om Adskillelse af Hertugdømmernes Finanser fra Konge-

rigets og om Toldoverskudets Anvendelse alene til Fordel for Hertugdømmerne skulde Kommissarius bestemt modsætte sig, men Kongen forbeholdt sig at give ham en bestemt Instruktion, da han vilde have en Ende paa disse Sager en Gang for alle. Særlig ytrede Kongen sin Vrede over, at det var Regjeringsraad Lüders, der havde stillet det sidstnævnte Forslag: „den Mand burde vel ikke være Regjeringsraad“. Udsigterne til et Forslag om Slesvigs Indlemmelse i det tyske Forbund vare blevne drøftede i et Geheime-Statsraad, i hvilket det var blevet vedtaget, at Stænderne skulde erklæres inkompetente til at behandle slige statsretlige Anliggender, og det skulde Kommissarius erklære (altsaa stik imod sin egen til Kongen udtalte Overbevisning), forinden et saadant Forslag kom til Forhandling. Skulde dette alligevel ske, maatte Kommissarius ikke blande sig i en slig lovstridig Forhandling. Han maatte foreholde Præsidenten, at Forslaget ikke turde komme til endelig Afstemning, før Kongen gav nærmere Ordre; Forsamlingens Opløsning var jo altid det yderste Middel. Det vilde Kongen dog nødig vælge, fordi Forsamlingen derved fik for stor Betydning som en Statsmagt, hvad den ikke var og ikke skulde være. Enhver, der kjendte ham, maatte vide, at han ikke kunde gaa ind paa et sligt Forslag. Det vilde kun fremkomme for at vække Ophidselse, og netop derfor og for hele Monarkiets Roligheds Skyld maatte en bestemt Erklæring om Forsamlingens Mangel paa Kompetence til at give sig af med slige statsretlige Anliggender udtales og gennemføres. Forøvrigt haabede Kongen, at Forsamlingens besindigere Medlemmer, deriblandt Hertugen, vilde forebygge en slig Skandale.

Efter Modtagelsen af dette temmelig skarpe kongelige

Brev skyndte Reventlow-Criminil sig med allerede samme Dag, den 22. Oktober, at give Kongen den beroligende Forsikring, at Forslaget om Slesvigs Indlemmelse i det tyske Forbund efter al Sandsynlighed ikke vilde blive stillet. Adressen, der nu var vedtaget, lignede den holstenske saa meget, at han haabede paa et naadigt Svar. Lüders' Forslag var forkastet tilligemed flere andre fra samme Mand, saa han syntes ikke at have synderlig Indflydelse i Forsamlingen. Forslaget om Finansernes Adskillelse havde han forgæves bekæmpet; et stort Flertal, deriblandt Hertugen, havde henvist det til et Udvalg, i hvilket dets Skæbne var meget uvis, og der var endnu Haab om dets Forkastelse. Sagen om Toldoverskudets Anvendelse maatte helst udsættes til næste Samling for ikke at vække en alt for stærk Ophidselse i Holsten.

Næppe en Uge efter, den 28. Oktbr., var Reventlow-Criminil dog i den ubehagelige Situation at maatte meddele Kongen, at Forslaget om Slesvigs Indlemmelse i det tyske Forbund atter truede med at komme, idet Advokat Beseler agtede at stille det. Greven havde gjort sig den største Umage for at forhindre Forslagets Fremkomst og gjort Indholdet af Kongens Instruktion gjældende som sin egen Mening, hvad den ogsaa i det Væsenlige var (saa hurtig kunde den Mand skifte Mening for at behage Kongen). Han haabede endnu paa, at det vilde gaa godt. „Her hersker en ualmindelig livlig Bevægelse, og Oprettelsen af Stænderudvalg (fra Monarkiets fire Stænderforsamlinger) vil næppe finde Anklang her, da man ogsaa deri befrygter et Daniseringsmiddel. Jeg bekæmper denne Retning, saa meget jeg kan, og glæder mig ved en personlig Velvillie og Tillid, som, selv om den ikke har tilstrækkelig Virkning,

dog ikke er ganske betydningsløs. Naar Forbundsforlaget bortfalder, vil der ialfald ved en anden Leilighed blive hentydet dertil som Moddemonstration imod den danske saakaldte Propaganda og imod Ytringer som Oberst Brocks i Viborg“ (om Slesvigs Indlemmelse i Kongeriget).

Men allerede den 1. Novbr. var Reventlow-Criminil saa lykkelig at kunne meddele Kongen, at det underhaanden var lykkedes ham at formaa Beseler til ikke at stille sit Forbundsforslag, og at der altsaa var Haab om, at det ikke vilde blive stillet, „med mindre der fremstod nye Anledninger dertil“. Det var nu Hensigten at lade en Antydning af et saadant Forslag indflyde i Forslaget om Stænderforsamlingernes Forening eller i det om Stænderkomiteerne. Naar det skete paa en Maade, der ikke var provocerende, hvorpaa Greven ogsaa nok haabede at kunne udøve nogen Indflydelse, saa kunde han, hvis Kongen var enig med ham, lade det gaa med en simpel Modbemærkning eller maaske endog uden at sige Noget dertil, for ikke ved en modsat Fremgangsmaade netop at fremkalde Forslaget. Han ønskede at kjende Kongens Mening herom. Selve Forslaget vilde, tilføiede Greven, jo blive uendelig meget ubehageligere, dels fordi Stændernes Kompetence maatte bestrides, hvilket kunde give Anledning til høist ubehagelige Konflikter, dels fordi det vilde forøge Animositeten mellem Kongerigets og Hertugdømmernes Beboere, dels endelig paa Grund af det Svar, der maatte gives. Det var vel kun meget faa Medlemmer af Forsamlingen, som ikke ønskede, at Forslaget blev borte, men særdeles mange, som nærrede Betænkeligheder ved at stemme imod det, naar det var stillet, fordi de deri vilde se en antitydsk Udtalelse. Greven forsikrede,

at han stadig søgte at bestride denne urigtige Anskuelse, og at han vilde blive ved dermed; men han holdt denne Sag for saa vigtig, at han ikke var bange for at besvære Kongen for ofte med Efterretninger om den.

Hidtil havde Vanskelighederne ikke været større, end at Reventlow-Criminil havde ment uden Besvær at kunne berolige Kongen, men nu begyndte Slesvigholstenerne at blive mere hidsige, og deres Forslag antog en mere ondartet og fornærmelig Karakter. Det er muligt, at han helst har villet stanse dem paa denne farlige Vei, men saa vidt rakte hans Indflydelse ialfald ikke. Samme Dag som han i ovenanførte Brev havde beroliget Kongen med Hensyn til Beseler, maatte han sende ham Gülichs berygtede Forslag om Forandring af Ordene „Dansk Eiendom“ paa Hertugdømmernes Skibe til „Slesvig-Holsteinisches Eigenthum“ og om et slesvig-holsteinsk Landsflags snarlige Indførelse. Om dette Forslag havde Reventlow-Criminil ikke et Ord at bemærke til Kongen. Han bad kun om at maatte erfare Kongens Mening derom, for at han kunde vide, hvorledes han selv skulde udtale sig, ligesom han ønskede Besked om en kongelig Forordning, der skulde være udstedt om den danske Kokarde, hvorom der i de Dage var blevet talt saa meget, men hvorom Greven ikke havde faaet officiel Underretning.

Den 5. Novbr. sendte Kongen et udførligt Svar paa Reventlow-Criminils sidste Breve. Kongen vilde aldeles ikke vide Noget af et Forslag om Slesvigs Tilslutning til det tyske Forbund, heller ikke af, at det smugledes ind ved Siden af et andet (f. Ex. om Stænderforsamlingernes Forening). Kommissarius skulde optræde af al Kraft imod begge Dele og lade Forsamlingen vide, at denslags utilladelige

Ytringer vilde forblive uønsede, idet det laa helt udenfor Stændernes Kompetence at andrage paa Forandringer i Hertugdømmernes statsretlige Forhold og Kongen ikke var tilsinds nogensinde at lade disse indtræde. Kongen sagde dette ikke saa meget for Hertugdømmet Slesvigs Skyld, hvor man kjendte hans Mening, som for Danmarks Skyld, hvor Kongens Anskuelse bleve misforstaaede; naar der ikke fremkom en bestemt Udtalelse, kunde der her opstaa den største Bevægelse, hvilken Kongen holdt det for sin Pligt at undgaa. — Advokat Gülichs Forslag var for latterligt og barnagtigt til at fortjene en alvorlig Revselse. Saa fremt de Deputerede fra Flensborg talte imod det og det overhovedet ingen Anklang fandt i Forsamlingen, saa at det ikke gik i Udvalg, skulde Kommissarius ikke spille et Ord paa det. Gik det derimod i Udvalg, maatte han erklære, at Stænderne savnede Kompetence til at andrage paa Forandring af et Flag, som gjaldt for hele Monarkiet, og fremdeles efterwise, at Forslaget fortrædagede de slesvigske Kjøbstadskipperes Interesser, idet de, naar de førte et Flag, som var ukjendt i andre Verdensdele, vilde savne den Beskyttelse, det danske Flag hidtil havde ydet dem, og som ikke vilde kunne undværes, forinden en slesvig-holsteinsk Flaade kunde beskytte dem. Imod alle slige separatistiske Forsøg, der ikke udgik fra Forslagstillernes Vælgere og heller ikke stemte med deres og Hertugdømmets Interesser, skulde Kommissarius udtale sig alvorlig. „Det kan gjøre Kongens Hjerte ondt at se dette saa miskjendt. Men han vil aldrig vakle i sin Beslutning om med Kraft at tilbagevise slige Forslag, ja, ogsaa dette er De bemyndiget til at sige.“ Til den af Kommissarius i et af hans Breve antydede ti Dages Forlængelse var der Tid nok til

at bestemme sig; man skulde vist ikke give Forsamlingen altfor megen Tid til dens barnagtige Privat-Forslag. Skulde Spørgsmaalet om Toldoverskudets Anvendelse atter dukke frem, ønskede Kongen, at Kommissarius udtalte sig endnu mere bestemt imod en Adskillelse af Hertugdømmernes Finanser fra Kongerigets og slet ikke indlod sig paa det Spørgsmaal, om og hvorledes Overskudene ville komme Hertugdømmerne til Gode. Hvad Kokarden angik, da var det en Selvfølge, at alle Embedsmænd, der bar Kokarde og Porteépée, ogsaa skulle anlægge den. Det var det, der var befaleet, og han vilde ikke indføre nogen slesvig-holsteinsk Kokarde.

Der indtræder nu lidt over en Uges Pause i Korrespondancen mellem Kongen og Kommissarius, og vi skulle da nærmere se, hvorledes denne Sidste har holdt sig Kongens Instruktioner efterrettelig. Det var virkelig lykkedes ham at forhindre en Indsmugling af utilbørlige Udtryk og Vendinger i Adressen til Kongen, vel nærmest af Frygt for altfor tidlig at vække Kongens Vrede, og naar undtages Udtrykket „de tydske Hertugdømmer“, hvorom der førtes en hæftig Debat, en forbigaaende Ytring om „die Landesrechte“ og en tam Beklagelse over Bankskillemøntens Indførelse, var Adressen, som vedtoges den 17. Oktbr., helt igjennem loyal og saglig. Kongens Svar, som var dateret den 22. Oktbr. og oplæstes i Mødet den 25. Oktbr., var derfor ogsaa særdeles naadigt. Han har i Adressen „med sand Tilfredstillelse gjenfundet Udtrykket af Kjærlighed og tro Hengivenhed“, regner med fuld Tillid paa sine „tro Provinsialstænders virksomme og indsigtfulde Medvirkning“ og ønsker dem „det bedste Resultat af de begyndte Arbejder“. Officielt var Alt endnu i den

skjønneste Orden. Tilstanden var saa fredelig, at P. H. Lorenzens Forslag om Indførelse af almindelig Jagtret samme Dag henvistes til et Udvalg, i hvilket han blev indsat med 22 Stemmer. At Kommissarius tav under den følgende Behandling i samme Møde af Gülichs Forslag om Stænderforhandlingernes Offenlighed, uagtet han motiverede det med, at de holstenske Stænder havde vedtaget et lignende Forslag, og at „Stænderforsamlingens Forening var ugjørlig, naar den ene var offentlig, den anden ikke“, kan maaske undskyldes med, at Kongen ikke udtrykkelig havde udtalt sig om dette Punkt. Mærkeligere er Grevens Taushed i Mødet den 4. Novbr., da Lübbes fremsatte Forslag om Oprettelse af et Landkadetakademi i Rensborg, uagtet han kjendte Kongens Uvillie derimod. Da nemlig de holstenske Stænder samme Aar havde vedtaget et lignende Forslag, anbefalede Reventlow-Criminil det til Kongen, men denne erklærede i et privat Brev til ham, at han paa ingen Maade vilde gaa ind derpaa, da han ikke vilde have to Slags Officerer, danske og tydske; alligevel lod Greven det nu blive ved rent saglige Oplysninger, og Forslaget blev da sendt i et Udvalg, i hvilket Hertugen af Augustenborg blev indsat.

I Mødet den 9. Novbr. tændte Gülich som bekjendt den første Brandfakkel ved at støtte den berygtede Petition fra 38 Skibsrhedere og Skippere i Aabenraa om et slesvigholsteinsk Landsflag og Udslettelse af Ordene „Dansk Eiendom“ paa Skibene. Forslaget bekæmpedes ogsaa af adskillige Slesvigholstenere og støttedes kun af Beseler og Tiedemann, der begge ligesom Gülich udtalte sig i de voldsomste Udtryk imod Danmark. Det forkastedes med 22 Stemmer mod 14, uden at Kommissarius havde

behøvet at tale imod dette af Kongen som „latterligt“ og „barnagtigt“ betegnede Attentat paa Statsenheden, og i saa Henseende fulgte han nøie Kongens Instrux. Men denne Afstemning var kun en Skinmanøver, og Dagen efter, den 10. Novbr., bragte Gülich Sagen frem paany, idet han til det foreliggende Udkast til Forordning om Modifikationer i Toldloven af 1. Mai 1838 stillede Forslag om, at Ordene „Dansk Eiendom“ paa Skibe skulde bortfalde og Ordene „Schleswig-Holsteinisches Eigenthum“ eller Hjemstedets Navn sættes i Stedet. Da dette Forslag den følgende Dag, den 11. Novbr., kom til Afstemning, blev det vedtaget med 28 Stemmer mod 6. Dette maatte Kommissarius, som stadig roste sig overfor Kongen af sit intime Forhold til Hertugen og hans Meningsfæller, have kunnet forudse, og desuagtet indskrænkede han sig i Mødet den 10. til i saare spagfærdige Udtryk at fraraade Vedtagelsen af et Forslag, „som kun kunde tjene til at give den fjendske eller ophidsede Stemning, som for Tiden unægtelig hersker mellem Hertugdømmerne og Danmark, ny Næring, og som desuden kan blive farlig for Handelsstandens materielle Interesser.“ Kongens udførlige Instrux i Brevet af 28. Okt. 5. 1/2 lod han helt uænsat. Faren for at lægge sig ud med sine Meningsfæller ved at optræde skarpt imod dem i en Sag, i hvilken han havde opgivet at faae dem med sig, tog han mere Hensyn til end Faren for at synes ulydig imod Kongens Befalinger; den haabede han nok at kunne fjærne.

Stænderforsamlingen havde nu varet lige en Maaned. Slesvigholstenernes Holdning var Dag for Dag bleven mere udfordrende, og de danske Deputerede, hvis lille Mindretal, 6 mod 38, gjorde det umuligt for dem at udøve nogen Indflydelse paa Sagernes Afgjørelse, besluttede da at gribe

til det sidste Middel for at hævde de danske Slesvigeres Ligeberettigelse med de tyske ved fremtidig kun at tale Dansk i Forsamlingen. De stolede fuldt og fast paa, at de havde den danske Konge paa deres Side, og de haabede at vække en saa stærk Deltagelse hos det øvrige danske Folk, at dette vilde henvende sin fulde Opmærksomhed paa den statsopløsende Bevægelse, der nu, som de ventede, vilde blive nødt til helt at kaste den allerede halvt aftagne Maske. Gülichs Haansord imod Danmark og Afstemningen om Udslettelse af „Dansk Eiendom“ bragte deres Taalmodigheds Bæger til at flyde over. Allerede forinden Stænderne traadte sammen, havde Lorenzen raadført sig med sine Venner om i Nødsfald at anvende det radikale Middel at tale Dansk i Stænderne, og den Beslutning, de danske Deputerede tog den 10. Novbr. om at tage det i Brug, saafremt Gülichs Forslag blev vedtaget var derfor ikke noget overilet Skridt, men skete efter omhyggelig og moden Overveielse. Lorenzen, som var de danske Deputeredes anerkjendte Ordfører, paatog sig at gjøre Begyndelsen. Kort før Mødets Slutning forlangte han Ordet. Stændertidenden indeholder som bekjendt ikke et Ord af Lorenzens danske Tale, og her skal da til Sagens bedre Forstaaelse ved Hjælp af hans private Breve og Stændertidenden forsøges en sammentrængt Gjengivelse af, hvad der passerede i Møderne den 11, 14. og 16. Novbr.

Mødet den 11. Novbr. Lorenzen: Efter alt, hvad der var forefaldet i de sidste Dage, var han kommen til den Beslutning, at han fremtidig kun vilde betjene sig af det danske Sprog ved Forhandlingerne, og idet han i Folkets Navn krævede som en Ret, at hans Foredrag skulde føres til Protokollen paa Dansk, vilde han spørge Kommis-

sarius, om de nuværende Hjælpesekretærer vare istand dertil. — Kommissarius: Hvis den Deputerede ønskede et bestemt Svar, maatte han anmode ham om at udtrykke sig i det tyske Sprog, da han (Kommissarius) ikke var det danske Sprog aldeles mægtig. — Lorenzen anmodede Præsidenten om at oversætte hans Ord for Kommissarius. — Præsidenten: Det paahvilede ikke ham at være Tolk. Vel holdt han det for rigtigt, at naar Nogen vilde tale Dansk, maatte det være ham tilstedet; men det var da ogsaa hans egen Sag, om han vilde forstaaes, og han var ialfald ikke forpligtet til at yde Hjælp. — Lorenzen gjentog fast og bestemt sit Forlangende. — Kommissarius havde vel nogenlunde forstaaet den Deputerede, men vidste egenlig ikke, om denne ønskede, at hans danske Tale overhoved skulde protokolleres, eller at den ogsaa skulde protokolleres paa Dansk. — Lorenzen: Han forlangte sine Ord tilførte Protokollen paa Dansk, og han antog, at Hjælpesekretæerne vilde være istand dertil. — Kommissarius: Det vidste han ikke, men Sekretariatets Forretninger sorterede under Præsidenten. — Præsidenten: Kun en af Sekretæerne var tilstede, og selv om denne kunde, vilde det dog altid være tvivlsomt med den anden. — Reventlow-Jersbeck: Vel udarbejdede Hjælpesekretæerne Protokollen, men Forsamlingens egne Sekretærer vare ansvarlige for dens Førelse; det kom altsaa an paa, om disse, naar der protokolleredes Dansk, vilde være istand til at indestaa for Protokollens Rigtighed og til at kontrollere den. — Advokat Storm (den ene af de af Forsamlingen valgte Sekretærer): Han vidste ikke, hvad den Deputerede fra Sønderborg vilde, thi han forstod ikke Dansk. Saa meget bavde han dog forstaaet, at han vilde

tale Dansk, og at Spørgsmaalet var, om der kunde og skulde protokolleres Dansk. Han erklærede, at Sekretariatet overhoved ikke tog noget Dansk til Protokollen, da det ikke forstod dette Sprog. Danske Protokoller kunde heller ikke godkjendes, da Forsamlingens Sprog var tydsk. Vilde Nogen tale Dansk, da var det ganske overflødig; et saadant Medlems Ord vilde ikke blive forstaaede og heller ikke kunne besvares, saa Medlemmet kunde ligesaa godt være blevet hjemme. — Nu raabte Medlemmerne i Munden paa hverandre, Nogle at de ikke forstod Lorenzen, Andre, at de fremtidig ikke vilde svare ham, o. s. fr. — Lorenzen: Hvem der ikke vilde svare ham, kunde lade det være; hvem der ikke forstod ham, gjorde bedst i at vige sit Sæde for en Anden, der forstod det Sprog, som over Halvdelen af det slesvigske Folk talte. — Beseler: Forordningen af 15. Mai 1834 indeholdt ingen Bestemmelse om, paa hvilket Sprog der skulde tales i denne Forsamling, men det var utvivlsomt, at det maatte ske paa Tydsk, fordi det var Forretningssproget i alle Forsamlinger og ved alle Myndigheder i Hertugdømmet Slesvig. Hvis andre Grundsætninger vedtoges, vilde hele Forretningsmaskineriet gaa istaa, og det vilde blive ganske umuligt at føre en Forhandling og at afslutte de Forsamlingen paahvilende Arbejder. — Moltke-Grünholz: Han maatte gjøre den Deputerede fra Sønderborg opmærksom paa, at ikke blot det danske, men ogsaa det frisiske Sprog taltes i adskillige Distrikter; de i de frisiske Distrikter valgte Deputerede vilde derfor ogsaa kunne betjene sig af deres Sprog, men vilde endnu mindre blive forstaaede, og en babylonisk Forstyrrelse vilde blive Følgen. — Reventlow-Jersbeck: Det var hans bestemte Mening, at ethvert Sprog, som

taltes i Landet, kunde tales i denne Forsamling, og at Medlemmerne fra det nordlige Slesvig havde Ret til at tale Dansk, saafremt de ikke kunde tale Tydsk; men det var deres egen Sag, hvad Følgen deraf vilde blive; de kunde ikke forlange, at Protokollen og Forretningsførelsen skulde rette sig derefter; ved de skriftlige Udfærdigelser kunde der ikke bruges to Sprog. -- Lorenzen reiste sig nu i den Hensigt udførlig at angive Grundene til den af ham tagne Beslutning at tale Dansk, men blev afbrudt af Præsidenten med den Bemærkning, at Sekretærerne havde erklæret, at de ikke evnede at føre Protokollen paa Dansk. Sagen var altsaa foreløbig afgjort og Mødet hævet.

Slesvigholstenerne fik nu travlt med at tage Standpunkt til denne nye Situation, der vel ikke var kommen dem uventet, da den længe havde ligget i Luften, men som det dog nok kunde blive vanskeligt at klare, da Spørgsmaalet var, om man skulde ægge de kongerigske Stænder til Indblanding eller søge at undgaa en saadan. Jo skarpere man optraadte imod Lorenzen, desto mere vilde man tilspidse Situationen. Det vidste Slesvigholstenerne saare vel, og under de to Dages private Forhandlinger, der førtes mellem dem Lørdagen den 12. og Søndagen den 13. Novbr., gik de yderliggaaende Slesvigholstenerne af med Seiren. Partiet besluttede af al Kraft at modsætte sig Lorenzens Forlangende om Sprogenes Ligeberettigelse i fuld Bevidsthed om, at dermed begyndte Kampen med hele det danske Folk.

Mandagsmødet den 14. Novbr. begyndte med, at Protokollerne fra de sidste Møder oplæstes, og Lorenzen bemærker herom i et Brev til Flor, at Sekretærerne ganske godt havde opfattet hans danske Udtalelser. Advokat

Storm (Sekretær) begyndte med at sige, at han ikke kunde indestaa for Protokollens Rigtighed. Hvis en Deputeret, som ikke kunde tale Tydsk, talte Dansk, maatte man se at finde Udveie; men det Tilfælde forelaa ikke. Lorenzen talte fortræffelig Tydsk. Han protesterede „høitidelig“ imod, ikke alene at dansk Tale protokolleredes paa Dansk, men ogsaa at en tydsk Oversættelse optoges i Protokollen. — Ahlefeldt-Olpenæs sluttede sig hertil. — Lorenzen havde i sidste Møde villet udvikle og nærmere begrunde sin Beslutning om for Eftertiden at benytte det danske Sprog, men Præsidenten havde hindret ham deri ved at slutte Mødet. Han forbeholdt sig ved en anden passende Leilighed at meddele, hvad han om Fredagen ikke havde kunnet faae sagt, men ingenlunde fordi han skyldte Forsamlingen en saadan Redegjørelse. Han havde med fuldt Overlæg og af gode Grunde fattet den urokkelige Beslutning for Fremtiden aldrig at tale noget andet Sprog i Stænderne end det danske, som taltes af over Halvdelen af Slesvigs Befolkning. Vilde Præsidenten og Sekretærene ikke gaa ind paa at optage hans Taler i Protokollen, saa forbeholdt han sig at søge sin og Folkets Ret hævdet, paa hvad lovlig Maade det kunde ske. Foreløbig havde han tilstillet Præsidenten et dertil sigtende Forslag. — Gülich bestred Lorenzens Ret til at tale Dansk, protesterede imod, at hans danske Taler optoges i Protokollen, og opfordrede Præsidenten til at kalde Lorenzen til Orden og at forbyde ham at tale Dansk. — Beseler støttede dette Forslag. — Lorenzen: Slig Vold kunde Præsidenten umulig anvende imod ham, Folkets Repræsentant. Men skete det, vilde han væge sig, saa godt han kunde. — Tiedemann sluttede sig til Gülich og

Beseler. — Hertugen af Augustenborg forlangte Lorenzen kaldt til Orden, fordi han havde udtalt en Trusel imod Præsidenten. — Det vilde Præsidenten dog ikke, men udtalte sig i et langt svævende Foredrag, hvis Hovedindhold var, at intet Dansk kunde tages til Protokollen, og at han ikke kunde kalde Lorenzen til Orden, fordi han talte Dansk, altsaa ikke forbyde ham det. Var Lorenzen ikke tilfreds dermed, kunde han klage til høiere Vedkommende. — Lorenzen vilde have Præsidentens Kjendelse nærmere begrundet, men det nægtede Præsidenten. — Beseler nedlagde Indsigelse imod, at overhovedet Noget af det, der taltes paa Dansk, blev optaget i Protokollen, end ikke paa Tydsk, da mange Medlemmer ikke forstod Dansk og altsaa ikke kunde kontrollere Protokollens Rigtighed. — Præsidenten: Der gaves ingen anden Udvei, end at Forsamlingen efter Protokollens Oplæsning erklærede, at Protokollerne vedtoges med Undtagelse af de paa Dansk holdte Taler. — Beseler: Man vilde altsaa fremtidig have en vedtagen og en ikke vedtagen Protokol. — Præsidenten: En vedtagen Protokol og nogle ikke vedtagne Stykker. — Beseler: Nei, en ikke vedtagen Protokol. — Præsidenten: Foreløbig er der intet Andet at gjøre. — Beseler: Isaafald vil Publikum savne enhver Bekræftelse paa, at det, som staaer i Stændertidenden, virkelig er sagt. — Præsidenten: Publikum vil altid vide, hvad det skal betragte som vedtaget, hvad ikke. — Storm: Nu kan den Deputerede fra Sønderborg altsaa stille Ændringsforslag paa Dansk. — Præsidenten: Det holder jeg for umuligt. — Moltke-Grünholz: Præsidenten har kun tilladt, at der tales Dansk, derimod hævdede, at Forsamlingens Forretningssprog er tydsk, men Ændrings-

forslag maa henhøre under Forretningsordenen. — Stormener tvertimod, at Ændringsforslag høre til Diskussionen. — Lüders: Man kan lade danske Ændringsforslag oversætte af betroede Medlemmer. — Præsidenten vil slet ikke modtage danske Ændringsforslag. — Tiedemann ønskede at vide, hvorledes man skulde kunne svare paa en dansk Tale, man ikke havde forstaaet. — Præsidenten kunde ikke indlade sig paa alle tænkelige Muligheder. Hans Sag var kun at afgive Kjendelse i hvert enkelt Tilfælde. — Tiedemann var utilfreds med den trufne Afgjørelse og forlangte, at det skulde forbydes Lorenzen at tale Dansk. — Rumohr-Runtoft protesterede imod oversatte Talers Optagelse i Protokollen, med mindre der ansattes faste Translatører. — Hertugen af Augustenborg mente, at Præsidenten ikke kunde afgjøre denne Sag, som hørte under Forsamlingens Competence. Han indrømmede, at der kunde gives Tilfælde, hvor der Intet var at indvende imod, at en Deputeret fra det nordlige Slesvig, som ikke talte Tydsk, talte Dansk her, men det Tilfælde forelaa ikke, og Lorenzen havde først nu pludselig begyndt at tale Dansk uden at ville angive sine Grunde dertil. — Lorenzen: Han havde aldrig troet, at Præsidenten vilde begaa en saa afskyelig Voldshandling som at forbyde ham at tale Dansk, saaledes som Gülich og Beseler havde forlangt. Insinuationerne om hans Motiver dertil tilbageviste han med Foragt. — Hertugen af Augustenborg: Selv om han gjerne vilde tro, at Lorenzen, der altid førte Folkets og Fædrelandets Ret i Munden, pludselig havde talt Dansk ene af Grunde, der vedrørte Samfundets Vel, kunde han dog ikke fatte, at en Deputeret, der talte langt bedre Tydsk end Dansk, alligevel vilde tale Dansk. For-

samlingen var berettiget til at erfare Grundene dertil. — Lorenzen: Præsidenten havde forbudt ham at angive Grundene, da han vilde gjøre det; nu vilde han forbeholde sig at gjøre det ved en passende Leilighed. Iøvrigt skyldte han hverken Hertugen eller Forsamlingen Regnskab for sine Handlinger. — Hertugen af Augustenborg: Saa fremt Lorenzen ikke vilde angive sine Grunde, var Forsamlingen berettiget til at nægte ham at tale Dansk, eftersom han ikke talte korrekt Dansk. — Lorenzen: Det var muligt, men enhver dansk Mand kunde forstaa hans Tale, og det maatte være Hertugen og enhver Anden nok. — Beseler gjentog sin Protest imod, at Præsidenten ene afgjorde denne Sag. — Lorenzen erklærede, at han talte Dansk, indtil Kongen forbød ham det, eller indtil man brugte fysisk Vold imod ham. — Præsidenten: Efter § 61 i Forordn. 15. Mai 1834 skal ethvert Medlem underkaste [sig Præsidentens Kjendelse. — Lorenzen: Forordningen taler ikke et Ord om Tydsk eller Dansk. Jeg underkaster mig derfor kun Kongens Bud eller fysisk Vold. — Præsidenten anmelder nu en paa Dansk affattet Proposition fra den Deputerede Lorenzen med den Bemærkning, at han maatte afvente, at den blev indleveret paa Tydsk. — Lorenzen: Denne Præsidentens Beslutning skal jeg foreløbig underkaste mig, men jeg forbeholder iøvrigt min og Folkets Ret til at foretage, hvad der maatte findes tjenligt til at hævde den ad Lovens Vei, og beder kun Præsidenten om at give min Proposition en Paategning om, at han ikke har villet modtage den, fordi den er skreven paa Dansk. — Præsidenten nægtede dette, men tilbød Lorenzen en Protokoludskrift til Bevis. — Lorenzen: Godt, Hr. Præsident! Dermed er jeg foreløbig tilfreds. —

Præsidenten sluttede Forhandlingen med en Bemærkning om, at da Protokollen for Mødet den 11. Novbr., i hvilket den Deputerede fra Sønderborg havde begyndt at tale Dansk, ikke kunde verificeres, fordi Forsamlingen nægtede det, vilde der i næste Møde være at tage Beslutning om, hvad der i saa Henseende skulde foretages.

Det næste Møde, til hvilket Jepsen fra Ringenæs var mødt — Nis Lorenzen var endnu borte — holdtes den 16. Novbr., og den mellemliggende Dag have Slesvigholstenerne sikkert benyttet til at træffe Aftale om deres Optræden. Under hele dette Møde optraadte de øiensynlig efter en given Parole. Mødet indledes af Præsidenten med den Erklæring, at da Protokollen fra Fredagsmødet endnu ikke var godkjendt, vilde han sætte denne Sag til Forhandling. — Ahlefeldt-Olpenæs og Gülich erklærede, at de allerede havde protesteret imod Godkjendelsen af Oversættelsen af de danske Foredrag. — Præsidenten: Spørgsmaalet var altsaa, om denne Del af Protokollen skulde godkjendes eller ikke. — Jensen-Flensborg: Er Protokollens Vedtagelse kun afhængig af, at Oversættelsen godkjendes af den Deputerede fra Sønderborg? — Præsidenten: Danske Taler kunde ikke optages i Protokollen, og Spørgsmaalet var nu, om Oversættelsen af danske Taler kunde optages. — Jensen: Anerkjender den Deputerede fra Sønderborg selv Oversættelsen for rigtig? — Præsidenten: Derpaa kommer det ikke alene an, men paa, om Forsamlingen godkjender Oversættelsen eller ikke. — Jensen mente, at Lorenzen først maatte udtale sig derom. — Præsidenten: Det var ikke tilstrækkeligt. Forsamlingen skulde godkjende hele Protokollen. Han stillede derfor det Spørgsmaal, om Forsam-

lingen godkjendte Fredagsprotokollen med den tydske Oversættelse af de af den Deputerede fra Sønderborg holdte Taler. — Dette Spørgsmaal besvaredes benægtende med 30 Stemmer imod 3 (Lorenzen, Jepsen og Nielsen). — Lorenzen erklærede nu — i samme Øjeblik, som han begyndte at tale, reiste de fleste Medlemmer sig og gik udenfor Skranken. — at han ikke havde reist sig for at stemme, men for at nedlægge Protest imod Afstemningen, hvilken han ansaa for ulovlig, saaledes som Spørgsmaalet var stillet. — Præsidenten faldt ham i Talen. Han bad Lorenzen indstændig om at tage Hensyn til Forsamlingens Stilling og navnlig at betænke, hvor faa af Medlemmerne der forstod Dansk. Det forekom ham, at Lorenzen tilstrækkelig havde bevist sit Mod, og at han ikke i Utide havde ladet sine Grundsætninger i Stikken. Gik han videre frem paa den af ham betraadte Vei, vilde saadant aabenbart føre til store Ubehageligheder, og derfor bad han endnu en Gang Lorenzen overveie, hvad han gjorde, og at tage Hensyn til Forsamlingen, til Forretningsgangen, til Ordenen i Salen, saaledes at Forhandlingerne kunde fremmes. Forsamlingen vilde ikke krænke Nordslesvigerne, og dersom der engang kom Repræsentanter derfra, som ikke kunde tale Tydsk, vilde Forsamlingen vistnok læmpe sig efter slige kjære Landsmænd og tillade dem at tale Dansk. Er dette ikke Forsamlingens Mening? — De fleste Medlemmer, som imidlertid atter havde indtaget deres Pladser, reiste sig for at tilkjendegive deres Bifald. — Lorenzen miskjendte ikke Præsidentens gode Hensigt, men han holdt sig af Kjærlighed til sit Fædreland og til det undertrykte danskslesvigske Folk forpligtet til at blive sit Forsæt tro, indtil Kongen

forbød ham tale Dansk. — Fra alle Sider raabtes nu: Til Orden! Til Orden! — Præsidenten raabte, at Lorenzen skulde tie, og spurgte Forsamlingen, om den vilde tillade ham at tale Dansk. — Flertallet reiste sig og raabte: Nei! Nei! — Lorenzen: Det er ulovligt, Hr. Præsident, hvad Forsamlingen har besluttet. — Præsidenten: De skal tie! — Lorenzen: Skal jeg tie, fordi jeg har forseet mig eller handlet imod Loven, eller fordi jeg taler Dansk. — Fra alle Sider lød: Til Orden! Til Orden! — Præsidenten: Ja, De skal tie, fordi De taler Dansk. Han oplæste derefter § 61 i Frd. 15. Mai 1834 og tilføjede: I Medfør heraf kalder jeg Dem til Orden og befaler, at De skal tie. — Lorenzen: Godt, Hr. Præsident. Almindeligt Raab: Til Orden! — Lorenzen opfordrede nu den kgl. Kommissarius, som Kongen havde sendt til at opretholde Loven og værne om den Undertryktes Ret, til at gjøre sin Pligt og beskytte ham, Folkerepræsentanten, imod Vold; men Kommissarius tav. — Præsidenten: De har viist Dem ulydig imod mine Befalinger. Forlad Salen. — Heraus! Heraus! raabtes der fra Forsamlingen. — Lorenzen: Jeg viger kun for fysisk Vold. — Præsidenten: Idag vil jeg ikke bruge Magt imod Dem, men jeg skal sørge for, at De ved fysisk Magt bliver forhindret i atter at betræde denne Sal. Mødet er hævet.

Et Par Timer efter dette stormende Mødes Slutning havde Lorenzen en lang Konference med Kommissarius, senere tillige med Præsidenten, og han gik da paa deres indtrængende Forestillinger ind paa at afholde sig fra at tale Dansk i Stændersalen, saa længe til Kongen havde resolveret i Sagen, imod at Præsidenten lovede at beskytte

ham imod Fornærmelser i Salen. Lorenzen gik ind paa denne Overenskomst nærmest af Hensyn til Kongen for ikke at riskere en Gjentagelse af Dagens afskyelige Scener. Næste Morgen stillede Kommissarius og Præsidenten nye Betingelser for Lorenzens Indtræden i Stændersalen, og da han ikke kunde gaa ind derpaa — af hvad Art de var, er ikke oplyst — blev Stændermødet den 17. afsagt. Da der tilføiedes ham endnu yderligere Krænkelser, begav han sig tilligemed Jepsen og Nis Lorenzen til Regjeringspræsident Høpp for at forlange hans Beskyttelse, hvilken denne afslog at yde. Senere paa Aftenen gjenoptoges Forhandlingerne paa indstændig Begjæring af Kommissarius og Præsidenten, og Lorenzen gik nu atter ind paa de ovenanførte Vilkaar, mødte den 18. i Salen uden at blive insulteret, men afholdt sig fra al Deltagelse i Forhandlingerne.

Dagen efter, den 19., indsendte Lorenzen den udførlige Klage over den ham overgaaede Medfart til Kongen, som findes aftrykt hos L. Skau, Side 202—204.

Naar Kongen modtog den første Underretning om disse Begivenheder, er det nu ikke muligt at se nøiagtig. Strax efter Mødet den 11. Novbr. maa Lorenzen have sendt Professor Flor i Kiel en Beretning om, hvad der var forefaldet, thi Flor vides at have besøgt ham i Slesvig i Dagene mellem den 11. og 14. Novbr., og de have da sikkert gjort Aftale om Lorenzens senere Optræden. Det er ogsaa sandsynligt, at Flor strax har sendt Meddelelse om det Passerede til Kabinetssekretær Adler, for at det kunde blive bragt til Kongens Kundskab; men Meddelelsen findes ikke blandt Kongens Papirer. Efter Mødet den 14. sendte Lorenzen den udførlige Beretning til Flor, som

findes hos Laurids Skau, S. 188—192, men det er dog næppe rimeligt, at dette Brev over Kiel og gennem Adler har kunnet naa frem til Kongen før det Brev, som Reventlow-Criminil afsendte direkte den 15. Novbr. Dette sidste Brev maa derfor ansees som den første Kilde til Kongens Kjendskab til Sagen.

Reventlow-Criminil begyndte med klogeligen at give Lorenzen Skylden for, at Forslaget om Udslettelsen af Ordene „Dansk Eiendom“ paa slesvigske Fartøier var blevet vedtaget den 11., efter at det havde været forkastet Dagen iforveien, „uagtet Hertugen talte derfor“. Denne Forsamlingens tilsyneladende Inkonsekvens var, skrev Greven, udelukkende foranlediget derved, at man havde villet gjøre en Demonstration imod Lorenzen i tysk Retning og ikke villet overlade ham Seiren i denne Sag. Dette havde da atter givet Lorenzen Anledning til at tale Dansk. Hele Lorenzens Optræden og de Ytringer, hvormed han tilkjendegav sin Beklagelse over, at Kongen havde udnævnt en Kommissarius, som ikke var det danske Sprog fuldkommen mægtig, og hvori han udtalte, at han for Fremtiden kun vilde tale Dansk, og at han ikke med det Samme vilde angive Bevæggrundene dertil, men først meddele den ved given Leilighed, indeholdt en saadan Haan mod Forsamlingen, at der reiste sig en overordenlig stor Bevægelse. Mange Sammenkomster havde fundet Sted, og Sagen stod saaledes, at han næsten maatte befrygte en faktisk Opløsning af Forsamlingen (denne Bemærkning vender, som man seer, stadig tilbage i Reventlow-Criminils Breve som et velberegnet Skræmmemiddel), da flere Medlemmer havde erklæret, at de ikke tiere vilde lade sig haane, og naar Lorenzen ikke blev tvungen til at gaa sin Vei eller ogsaa

tale Tydsk, vilde de reise hjem. At Lorenzens Adfærd, efterat han i to tidligere Samlinger og i de første fem Uger af denne havde talt Tydsk, kun var en Chikane, var klart som Dagen, ligesom ogsaa hele den Maade, hvorpaa han optraadte og udtalte sig, indeholdt noget Udfordrende og Haanligt. Hans Optræden havde udsat Forsamlingens Vedvaren og Fremgang for Fare. Han, Kommissarius, havde hidtil afholdt sig fra al Deltagelse i denne Strid, som hørte til Forsamlingens Forretningsførelse, altsaa til Præsidentens Forretninger.

Dagen efter, den 16. Novbr., afsendte Kommissarius et nyt Brev til Kongen, hvori han udmalede, i hvilken sørgelig Stilling Sagerne befandt sig, og hvorledes Lorenzen fra Haderslev ved sin Trods havde bragt det saa vidt, at han var bleven udelukket af Forsamlingen og af Præsidenten var bleven truet med ved Anvendelse af Magt at blive hindret i at komme ind i Salen. Han, Kommissarius, havde ikke taget direkte Andel i Forhandlingen, fordi Forretningsgangen anordningsmæssig ene afgang af Præsidenten, men ogsaa fordi det forekom ham at være det Rigtigste og det mest Passende. Havde han nemlig efter den første om Brugen af det danske Sprog opstaaede Strid erklæret, at ogsaa de det tydske Sprog fuldkommen mægtige Medlemmer, alene for at opholde Forretningernes Gang og chikanere en Forsamling, i hvilken der sad mange Medlemmer, som kun kunde lidt eller slet intet Dansk, vare berettigede til at tale Dansk, saa havde han hverken været bemyndiget eller berettiget dertil og nærede heller ikke denne Anskuelse; men han kunde med en til Vished grænsende Sandsynlighed udtale, at Forsamlingen faktisk øieblikkelig vilde have opløst sig, saasnart der skete Noget,

hvorved Lorenzen kunde blive i Forsamlingen og fik Understøttelse, eller hvorved det blev slaaet fast, at Enhver uden Nød og efter eget Tykke kunde tale Dansk og forlange dansk Protokoltilførsel. Et saadant Udfald maatte paa enhver optænkelig Maade undgaaes, og han kunde derfor ikke udtale nogen anden Mening og Anskuelse, end at Kongen maatte fortsætte den af ham fulgte Fremgangsmaade og med Forbehold af nærmere Overveielser helt overlade det foreliggende Tilfælde til Forsamlingen som udelukkende hørende til dens Forretningsgang. Skulde Kongen ikke dele denne Anskuelse og erklære Brugen af det danske Sprog tilstedelig i det foreliggende Tilfælde, saa maatte han forudsige, at Forsamlingen strax faktisk vilde opløse sig. Han kunde ikke beregne Følgerne af den Ophidselse, som da vilde reise sig, men han maatte ogsaa tilføie, at han ikke var ledet af noget personligt Hensyn, og at han heller ingen personlig Hensyntagen ønskede fra Kongens Side, thi han var naarsomhelst lige saa rede til at nedlægge det ham overdragne Hverv for Kongens Fødder som til at tjene Kongen med den Troskab og den Iver, som ogsaa havde ledet ham i denne Sag og indgivet ham disse Ord. — Skulde Lorenzen nu virkelig lade det komme saavidt, at han med Magt maatte hindres i at betræde Salen, saa vilde det uimodsigelig være saare beklageligt, og han forstod fuldtvel, hvilken Sensation og Bevægelse det vilde vække i Danmark, og at man med Forsæt vilde udsprede, at han var fordreven for sin danske Tales Skyld; imidlertid vilde hint Middel i Virkeligheden kun blive anvendt, fordi han ikke vilde og havde erklæret ikke at ville bøie sig for Præsidentens Afgjørelse, og naar denne kaldte ham til Orden. Han havde lige nu for-

søgt at afvende det yderste Middel og nærrede endnu noget Haab om et heldigt Udfald, hvortil der dog udkrævedes endnu en Sammenkomst. Skulde nogle andre Medlemmer, som Lorenzen fra Lilholt, Jepsen fra Ringenæs, Posselt fra Kjøbenhoved og Petersen, fra Dalby, ville efterligne Hadersleveren Lorenzen, saa blev Sagen rigtignok betænkeligere og vilde til syvende og sidst en Opløsning af Forsamlingen blive nødvendig; men derom kunde der for Tiden intet Bestemt siges. En direkte Indblanding i det foreliggende Tilfælde, hvorved Lorenzen blev beskyttet, vilde medføre Forsamlingens øieblikkelige faktiske Opløsning, efter at den havde erklæret, at det danske Slesvigs Rettigheder ikke vare blevne krænkede, og at ethvert Medlem, som ikke kunde tale Tydsk, paa enhver Maade vilde blive understøttet af Forsamlingen. Han fremsendte derhos Udvalgsbetænkningen om Stænderudvalgene med Hensyn til de deri indeholdte Udtalelser om det tydske Forbund med en Forespørgsel om, hvorledes han vilde have at udtale sig ved den nu valgte Form, og da der aldeles ikke var stillet noget Forslag.

Allerede forinden Lorenzens Klage kunde være kommen Kongen i Hænde, havde J. Reventlow-Criminils Broder, Udenrigsminister H. A. Reventlow-Criminil, øjensynlig foranlediget ved et privat Brev fra Broderen i Slesvig, den 19. Novbr. i et Brev til Kongen udtalt Haabet om, at Striden i Slesvig snart maatte blive bilagt, idet han formente, at det ikke kunde nægtes Nogen at tale Dansk i Stændersalen, hvorimod han ikke kunde indse, hvorledes Protokollen skulde kunne føres i to Sprog. Udenrigsministeren mente, at da Sagen syntes at være afgjort af Præsidenten paa denne Maade, vilde Kongen

ikke have nogen Anledning til at skride umiddelbart ind, hvor beklagelig den hele Begivenhed end var.

Af denne Mening var Kongen dog ikke, thi samme Dag, den 19. Novbr., afsendte han fra Frederiksborg til Udenrigsministeren en udførlig Skrivelse, hvori han udtalte, at den beklagelige Begivenhed i den slesvigske Stænderforsamling forekom ham saa betydningsfuld, at han vilde indhente de tilstedeværende Statsministres Mening derom, hvorfor han havde overdraget Kammerherre Tillisch at meddele Udenrigsministeren og Geheime-Statsminister Stemann de indløbne Indberetninger og at foranledige en nærmere Erklæring fra dem. Efter Kongens Mening maatte den forefaldne Begivenhed betragtes baade som et indre Ordensspørgsmaal, der var underkastet Præsidentens og Forsamlingens Beslutning, og tillige som et Principspørgsmaal, der ikke kunde være den kongelige Kommissarius uvedkommende. Saae man Sagen fra det første Synspunkt, havde den Deputerede Lorenzen ikke villet bøie sig for Præsidentens Afgjørelse. Han havde sat sig op imod ham og trodset, hans Bortfjernelse fra Forsamlingen kunde følgelig billiges som en indre Politiforanstaltning for ikke at faae Forretningsordenen forstyrret, og for saa vidt var Forsamlingens Medlemmer underkastede Præsidentens og Forsamlingens Jurisdiktion. Saae man Sagen fra det andet Synspunkt, kunde det i en i Henseende til Sproget blandet Forsamling ikke nægtes en Deputeret at tale sit eget Sprog, men han maatte ikke vente at blive forslaaet af alle Forsamlingens Medlemmer, og Protokollen maatte føres paa Forsamlingens Forretningsprog (her det tyske), hvorfor Præsidenten og den kgl. Kommissarius fremtidig maatte sørge for, at Hjælpesekretærene indførte en nøiagtig

Oversættelse i Protokollen, som derpaa kunde godkjendes af Taleren og Forsamlingens dansktalende Medlemmer. Forsaavidt var efter Kongens Mening Lorenzen i sin Ret, og Præsidenten havde havt den samme Opfattelse i den anden Samling (1838). Men idet Præsidenten gav efter for Forsamlingsflertallets Mening, opstillede han det Spørgsmaal, om ikke Enhver, der kunde tale Tydsk, var forpligtet dertil, hvilket blev besluttet, og man havde med et Forbehold om, at det skulde være Den, der var ukyndig i det tydske Sprog, tilstedet at benytte det danske Sprog, hvilket skulde afgjøres i hvert enkelt forefaldende Tilfælde, sagt, at der ikke var Tale om et almindeligt Princip. Men her fandt Kongen, at man netop var kommen til et Princip-Spørgsmaal, og at Forsamlingens Flertal havde opstillet en Regel, som ikke var rigtig. Det burde den kgl. Kommissarius som saadan have paataalt. Ved den Bevægelse, hvori Forsamlingen var kommen efter Lorenzens trodsige Optræden, og som kunde have medført Forsamlingens Opløsning, havde Kommissarius troet at burde behandle det Forefaldne som hørende til Forsamlingens indre Orden og at maatte forholde sig passiv. Kommissarius havde vel troet at handle klogt; men Kongen havde ønsket, at han strax ved Forhandlingens Begyndelse med Bestemthed havde udtalt sig ligesom Kongen om Retspørgsmaalet, istedetfor at beraabe sig paa sit personlige Ukjendskab til det danske Sprog. Kongen mente nu, at man for Lorenzens Vedkommende maatte betragte Sagen som hørende under Præsidentens og Forsamlingens Forretningsorden, saa længe til man efter en Klage fra den Deputerede, og efter at have hørt Kancelliet, kunde udtale sig, og forinden vilde denne Samling være udløben. Men

den kgl. Kommissarius maatte dog efter Kongens Mening have Ordre til ved den første Leilighed, naar Forsamlingen fratog en dansktalende Deputeret Ordet, da at gjøre opmærksom paa Retsforholdet saavel som at sørge for, at der var danskskrivende Hjælpesekretærer tilstede. Man befandt sig ganske vist i en vanskelig Stilling overfor Danmark, idet denne Begivenhed vilde blive udlagt som et direkte Angreb paa det danske Sprog og Regjeringen vilde blive beskyldt for at have forsømt at varetage de dansktalende Deputeredes Rettigheder; men nu at skride ind og at opløse Forsamlingen for en trodsig Demagogs Skyld, thi det var Lorenzen, syntes ikke tilraadeligt. I Henseende til Udvalgsbetænkningen om Stænderudvalgene, hvori de Deputerede Beseler og Gülich havde udviklet Fordelene ved Slesvigs Forbindelse med det tyske Forbund, havde Kommissarius forlangt nærmere Instruktion. Denne maatte efter Kongens Mening, i Forbindelse med den ham allerede meddelte Instruktion, gaa ud paa, at han strax efter Udvalgsbetænkningens Oplæsning skulde tilkjendegive Forsamlingen, at den om Hertugdømmet Slesvigs Tilslutning til det tyske Forbund udtalte Anskuelse kun kunde ansees som individuel, og at den aldeles ikke kunde opkastes af Forsamlingen, idet Stænderforsamlingen savnede Beføielse til at stille Forslag, som vedrørte ikke alene Hertugdømmerne, men hele Monarkiets statsretlige Forhold. Skulde Forsamlingen alligevel stille den Slags Forslag eller gjøre Udvalgsflertallets Anskuelse til sin, saa maatte den allerede givne Instruktion følges og en saadan Betænkning ikke modtages. Ogsaa herom ønskede Kongen at modtage Geheime-Statsministerens Ytring, forinden han svarede den kgl. Kommissarius.

Kongen maa dog hurtig have betænkt sig og fundet det rigtigst strax at svare Kommissarius, til hvem han derfor samme Dag, som han konciperede foranstaaende Skrivelse, skrev, at Affæren med Lorenzen maatte ansees som en indre Politisag, hvorom han først vilde udtale sig, naar der forelaa en Klage fra Lorenzen. Men samtidig paalagde Kongen med stærkt Eftertryk Kommissarius, at han, saafremt Stænderne dristede sig til at formene nogen Deputeret at tale Dansk, hver Gang skulde hævde dennes Ret dertil, og at Hjælpesekretærerne skulde indføre de danske Taler i Protokollen, hvad de meget vel kunde. Her har Kongen altsaa i nogle faa Linier truffet den eneste rette Afgjørelse: begge Sprogenes fulde Ligeberettigelse i Stænderne. Dette Brev til Reventlow-Criminil er øjensynlig skrevet under Adlers Paavirkning efter Flors Breve. Da har Kongen seet klart i Sagen, men det Efterfølgende viser, hvor hurtig han, paavirket fra andre Sider, fik Betænkeligheder. Reventlow-Criminil, som formodenlig nok har anet, at Lorenzen og hans Venner underhaanden søgte at stemme Kongen gunstig for Danskhedens Sag, lod ikke Kongen have Ro, men vedblev at overvælde ham med lange Breve, uagtet der var kommet Ro i Stænderne, efterat Lorenzen havde erklæret at ville tie i Forsamlingen, saa længe til Kongen havde taget sin Beslutning. Hvad Reventlow-Criminil som Slesvigholstenernes Forbundsfælle vilde, var paa enhver Maade at hindre Kongen i at blande sig i Sagen; alle hans Bestræbelser gik ud paa at intimidere Kongen til først og fremmest at afvise Lorenzens Klage, men dernæst at overlade Afgjørelsen af det Spørgsmaal, om Nogen maatte tale Dansk i Stænderne, til disses egen Afgjørelse.

Saaledes skriver Reventlow-Criminil den 19. November, at det med den allerstørste Besvær er lykkedes ham atter at bringe Stænderforhandlingerne igang, efterat Møderne have været udsatte, idet han har formaaet Lorenzen til at love, at han vil underkaste sig Præsidentens Anordninger og afholde sig fra at tale Dansk, saalænge til han bliver bemyndiget dertil ved en Allerhøieste Resolution. Derved havde man undgaaet at maatte fordrive Lorenzen fra Forsamlingen, og Forhandlingerne havde kunnet fortsættes. Han vidste ikke, om Lorenzen havde henvendt sig direkte til Kongen, men han kunde kun gjentage sit Raad om, at Kongen vilde afholde sig fra enhver Indblanding i dette særlige Tilfælde, idet han var fuldkommen overbevist om, at de fleste Deputerede isaa-fald vilde reise bort og dermed faktisk opløse Forsamlingen, hvilket let kunde fremkalde en betænkelig Bevægelse. Saafremt en eller anden Resolution skulde være nødvendig eller uundgaaelig, skulde Kongen udtale, at der ingen Anledning forelaa til at blande sig i dette til Forsamlingens Forretningsgang hørende og af Præsidenten allerede afgjorte Tilfælde, maaske med Forbehold af nærmere Overveielser — men bedre var det, om denne Tilføielse udelodes, hvorved Overveielsen selvfølgelig ikke blev udelukket, uagtet det forekom ham utvivlsomt, at Forsamlingens Forretningsprog var tydsk, og at ikke et Medlem blot af Chikane og letsindig skulde kunne tale et Sprog, som næsten Halvdelen af Forsamlingen enten slet ikke eller kun ufuldstændig forstod. At Enhver, der ikke kunde tilstrækkelig Tydsk, maatte kunne udtrykke sig paa Dansk og da paa enhver Maade vilde blive understøttet af Forsamlingen for at kunne deltage i Diskus-

sionen og Forhandlingerne, havde Præsidenten udtalt og Forsamlingen anerkjendt, og det vilde være at læse i Stændertidenden. Han troede at have opnaaet noget ikke Uvæsenligt, derved at der var undgaaet Vold imod Lorenzen, at Forsamlingen var holdt sammen, og at al yderligere Ophidselse og en formelig Skandale var forebygget; han var overbevist om, at han havde gjort Kongen en Tjeneste og opnaaet, hvad der efter Omstændighederne lod sig opnaa.

I et følgende Brev af 23. Nov. fremfører Reventlow-Criminil sin „allerunderdanigste Tak for Kongens sidste naadige Skrivelse“ (af 19.) og udtaler sin Glæde over, at han allerede i sin foregaaende Indberetning har kunnet melde, at Forhandlingerne gaa deres rolige Gang, og at „et skandaløst Optrin med Lorenzen“ er blevet undgaaet. Han seer jo nok, at Kongen ikke er helt tilfreds med hans Optræden, men han beder Kongen tage i Betragtning, at baade han og Præsidenten stod for det Valg, om de skulde holde Forsamlingen samlet eller faktisk opløse den, og han tillod sig da at spørge Kongen, om det sidstnævnte Udfald vilde have vundet Kongens Bifald. At det vilde være gaaet saaledes og endnu vilde gaa saaledes, holdt han for utvivlsomt. I Principet maatte han anerkjende, at det danske Sprog ikke helt kunde udelukkes fra Forhandlingerne; men om deraf skulde følge, at en Mand, der fuldkommen kunde tale Tydsk, og som i halvtredie Samlinger havde betjent sig af dette Sprog, af blot og bar Chikane kunde tale Dansk, hvorved han udelukkede Halvdelen af Forsamlingen fra at opfatte hans Taler, gjorde Forsamlingens Sekretærer til Oversættere og opholdt og tildels umuliggjorde Forhandlingernes Gang —

det fandt han dog virkelig tvivlsomt. Hvad der derimod ikke var tvivlsomt, det var, at den nuværende Forsamlings Medlemmer heller ikke i en ny Samling vilde taale en slig Haan, men hellere skilles ad, at der ikke vilde findes villige Sekretærer, og at Forsamlingen vilde vægre sig ved at vedtage Protokollerne. Dem, der ikke kunde tilstrækkelig Tydsk, vilde man tage ethvert Hensyn til og hjælpe paa enhver Maade, og man vilde ganske sikkert ikke gennemføre Principet om tydsk Forretningssprog til dets yderste Konsekvenser, hvad jo ogsaa kun faa menneskelige Principer taalte at blive. For Tiden var der ikke et eneste Medlem af Forsamlingen, som ikke fuldkommen forstod Tydsk, og maaske kun to, som talte lige saa godt Dansk som Tydsk. Han bad derfor Kongen endnu en Gang at overveie dette og at tage Hensyn til den Stemning, der vilde reise sig, saafremt Kongen befalede, at Enhver skulde have Lov til uden videre at tale Dansk uden at være nødt dertil og uden mindste Hensyn til hele den øvrige Forsamling. Det fandt Greven heller ikke nødvendigt, naar Tydsk maatte anerkjendes som Forretningssprog. Efter en Bemærkning om, at han, saasnart Komitebetænkningen om Stænderudvalgene var oplæst, ikke skulde undlade efter Kongens Befaling at fremhæve Stændernes Inkompetence, sluttede Brevet saaledes: „Hvor uhyggelig Stemningen er her, og hvor lidet behagelig min Stilling er, vil Deres Majestæt let indse, men jeg holder mig forpligtet til at udmale den, saaledes som den er, og jeg bestræber mig for, saa vidt mine Kræfter række, ikke at skuffe mig selv og at fremme Deres Majestæts Tjeneste efter min Overbevisning.“

Vi vende nu atter tilbage til Stænderne. I Mødet

den 18. Nov. gjorde Falck rede for den mellem ham, Kommissarius og Lorenzen truffne Aftale, at denne havde lovet ikke at tale Dansk, forinden der var faldet Resolution fra Kongen. Dette foranledigede Beseler til den følgende Dag, den 19. Nov., strax efter Mødets Aabning at udtale, at han ansaa det for utænkeligt, at Regjeringen ved særlige Resolutioner vilde kunne tiltage sig nogen Indflydelse paa, hvorvidt Stændernes forfatningsmæssige Omraade strakte sig. Falck holdt paa, at Lorenzens Erklæring var korrekt, men Kommissarius fandt ingen Anledning til at hævde Kongens Ret. Dette lille Mellem-spil fik foreløbig ingen videre Følger, og Forhandlingerne fortsattes nu i nogle Dage, uden at Nogen af de danske Deputerede deltog deri. De havde aftalt at forholde sig passive, indtil der forelaa en passende Leilighed, som da skulde benyttes af Nis Lorenzen til at fortsætte, som P. H. Lorenzen havde begyndt.

I Mødet den 23. Nov. kom Henningsen-Schönhagens Forslag om den slesvigske og den holstenske Stænderforsamlings Forening til anden Behandling. Det skal da først noteres, at Kommissarius, uagtet Kongen i sit Brev af 5. Nov. (S. 136 ovfr.) udtrykkelig havde paa-lagt ham at „optræde med Kraft“ imod dette Forslag, indskrænkede sig til ved Forhandlingens Begyndelse at fremsætte en yderst spagfærdig Henstilling om at stille denne Sag i Bero, eftersom Regjeringen netop havde reist Spørgsmaalet om en anden Udvikling af Stænderinstitutionen (Stænderkomiteer). I dette Møde talte nu Nis Lorenzen Dansk. Strax sprang Beseler op og udbrød, at det vel var en Selvfølge, at dette danske Foredrag ikke optoges i Protokollen. Dr. Weber foretrak

dog at faa Nis Lorenzens Tale oversat paa Tydsk, for at han kunde besvare den, men Præsidenten gik i Øieblikket udenom Sagen ved at forbeholde Afgjørelsen til Protokollens Oplæsning, og Forhandlingerne fortsattes.

I det paafølgende Møde den 23. Novbr. optraadte Petersen fra Dalby med den kuriøse Erklæring, at uagtet hans Vælgere havde opfordret ham til at tale Dansk, vilde han dog tale Tydsk for at blive bedre forstaaet. Posselt fra Kjøbenhoved derimod erklærede lige efter, at han ligeledes af sine Vælgere var bleven opfordret til at tale Dansk. Oprindeligt havde det ikke været hans Hensigt, thi han indsaa meget vel, at det var til Ulempe for Forretningsgangen. Men efterat det danske Sprog var blevet banlyst her, efterat det var forbudt de Deputerede fra de dansktalende Distrikter at tale Dansk, vilde han nu for Fremtiden tale Dansk. Dette troede han at skylde sine Vælgere. Det danske Sprog var Folkesprog i hans Distrikt, hans Vælgere elskede det, og de troede ikke deres Interesser værdigt repræsenterede, naar deres Deputerede ikke turde tale deres Sprog. Han talte Dansk ikke af Trods imod Forsamlingen, som han agtede høit, men fordi han troede at skylde sine Vælgere det. Ogsaa disse Ytringer gik foreløbig upaaagtede hen. Men i samme Møde maatte Kommissarius atter frem under anden Behandling af Regjeringsforslaget om Stænderkomiteer. I den under 11. Nov. afgivne Udvalgsbetænkning var der alligevel ganske ugenert slaaet paa Ønskeligheden af Slesvigs Indlemmelse i det tydske Forbund, forat det kunde komme i en saa meget inderligere Forbindelse med Holsten. Ogsaa imod en „Indsmugling“ af denne Ytring havde Kommissarius jo Kongens Ordre til at op-

træde „af al Kraft“, men seer man nærmere efter, hvad han sagde de to Gange, han denne Dag havde Ordet, finder man rigtignok ikke megen „Kraft“ i dem: „den raadgivende Stænderforsamling var ikke berettiget til at stille Forslag, som ikke alene vedrørte Hertugdømmets, men hele Statens statsretlige Forhold“, det var de stærkeste Ord, han kunde finde.

Forhandlingerne om samme Sag — Stænderkomiteerne — fortsattes i det næste Møde den 25. Nov., og nu talte Nis Lorenzen atter Dansk, men blev afbrudt af Præsidenten, som opfordrede ham til at tale Tydsk. Da Nis Lorenzen svarede paa Dansk, bad Præsidenten ham om at efterkomme hans Paalæg om at afholde sig fra at tale Dansk. — Posselt spurgte nu, om Forsamlingen havde besluttet, at der ikke maatte tales Dansk. — Præsidenten: Nei, men man havde opstillet det Princip, at de Medlemmer fra Nordslesvig, som ikke vare det tydske Sprog mægtige, skulde have Lov til at tale Dansk, og at der for slige Nødstilfælde skulde træffes Foranstaltninger til, at danske Taler kunde optages paa Tydsk i Protokollen. Et saadant Nødstilfælde var dog endnu ikke indtruffet. — Posselt: Men naar et Medlem troede ikke at kunne udtrykke sig godt nok paa Tydsk, maatte han dog vel have Lov til at tale Dansk. — Da Præsidenten bekræftede dette, ytrede Posselt, at Enhver vel nok kunde høre, at Lorenzen fra Lilholt ikke var en Tydsker. — Præsidenten vilde her slutte Diskussionen, men Reventlow-Criminil mente dog ikke at kunne tie længer, og hans Træskhed viser sig nu i sit klareste Lys. Faa Dage iforveien har Kongen paalagt ham ved enhver Leilighed at fremhæve de Deputeredes

Ret til at tale Dansk. Men hvad siger han nu? Ordret efter Stændertidenden: „Han troer at maatte gjøre den ærede Forsamling opmærksom paa, at den selv har anerkjendt det Princip, at det danske Sprog ikke ganske tør udelukkes af Forsamlingen; han troer ogsaa, at dette Princip er det rigtige og svarer til Hertugdømmets Rets- og Sprogforhold; han holder ogsaa for, at for den Deputerede for det tredie Landvalgdistrikts Vedkommende (Nis Lorenzen) kan Forsamlingen have faaet den Overbevisning, at han ikke er det Tydske lige saa mægtig som det Danske, og at derfor Brugen af det danske Sprog maa tilstaaes ham.“ Dette er noget helt Andet, end hvad Kongen skrev den 19. Nov., at Forsamlingen ikke kunde „formene nogen Deputeret at tale Dansk“. Trods Kongens udtrykkelige Befaling erklærede Kommissarius sig altsaa enig med Slesvigholstenerne i, at kun de, der ikke kunde tale Tydsk, maatte faae Lov til at tale Dansk.

Debatten fortsattes endnu i længere Tid. Besæler mente, at Nis Lorenzen i tidligere Samlinger havde viist, at han kunde tale Tydsk, hvorfor der ingen Grund var til nu at tillade ham at tale Dansk; om han talte godt eller daarlig Tydsk, var ligegyldigt. — Præsidenten: Den Deputerede fra Lillholt vil ikke have den Begunstigelse at maatte tale Dansk, men kræver det som en Ret. — Nis Lorenzen: Ja! — Præsidenten finder dette saare bedrøveligt og vil, da en Diskussion ikke kan føre til Noget, til at slutte Forhandlingen om dette Punkt, men Posselt holder ham fast med det direkte Spørgsmaal, om det er ham tilladt at tale Dansk eller ei. — Reventlow-Jersbeck kom nu Falck til Undsætning og udtalte sig i et langt, svævende Foredrag for at tillade

Nis Lorenzen at tale Dansk, men uden at komme ind paa Spørgsmaalets Kjærne. — Præsidenten vil heller end gjerne vise de nordslesvigske Deputerede al mulig Forekommenhed, og han har kun nægtet Nis Lorenzen at tale Dansk, fordi han forlangte det som en Ret. — Lüders vil nok tillade Nis Lorenzen at tale Dansk, fordi han taler daarligt Tydsk, men ikke Posselt, der taler rigtigt Tydsk. — Beseler holder vedblivende paa, at Nis Lorenzen skal tale Tydsk; da han tidligere talte Tydsk, forstod man ham, nu, da han taler Dansk, bliver han misforstaaet. — Reventlow-Jersbeck benægter, at Nis Lorenzen taler bedre Tydsk end Dansk. — Dr. Weber veed jo nok, at Nis Lorenzen tidligere skal have talt Tydsk, men han forsikrer, at han personlig ikke kan sige, om han har talt Tydsk eller Dansk. Hvis det var ham selv, der ikke kunde tale Tydsk, vilde han føle sig i høi Maade krænket, om man her forbød ham at tale Dansk. — Posselt: Forsamlingen har ingen Ret til at tage Beslutning om, hvem der maa tale Dansk; det maa være hver Enkelts Sag. — Lüders var af modsat Mening. Tydsk var Stændernes Sprog, og det var til stor Skade for Forretninggangen, naar der blev talt Dansk, thi danske Taler maatte nødvendigvis gjentages paa Tydsk. For Nis Lorenzens Vedkommende vilde dette nu ikke medføre synderlig Tids-spilde, da han hidtil havde befittet sig paa en særdeles Korthed i sine Foredrag, ikke af Mangel paa Ideer og Sagkundskab, men fordi han ikke var det tyske Sprog fuldkommen mægtig. Naar han fik fuld Udtryksfrihed, vilde det vise sig, hvor megen Tid der gik tabt med Oversættelsen af hans Taler. — Steenholdt indrømmer, at han, som kommer fra et dansk Distrikt, taler bedre Dansk

end Tydsk, men for Forsamlingens Skyld taler han Tydsk, saa godt han kan, og det burde Nis Lorenzen ogsaa gjøre, hvorefter Præsidenten slutter denne Debat med at udtale det Haab, at det ikke vil mangle paa god Villie fra nogen Side for at komme til et fredeligt Resultat.

Men de danske Deputerede vilde ikke lade sig nøie med Talemaader; de forlangte ren og klar Besked. Da derfor Dagen efter, den 26. Nov., Protokollerne fra de foregaaende Møder vare oplæste, protesterede Nis Lorenzen imod, at hans danske Foredrag var udeladt. — Præsidenten oversatte Nis Lorenzens Ord paa Tydsk, og gjorde derefter opmærksom paa, at det var en Vildfarelse, naar Posselt den foregaaende Dag havde sagt, at det danske Sprog var banlyst fra denne Sal. Det var tværtimod blevet besluttet, at naar en Deputeret ikke kunde tale Tysk, maatte han tale Dansk, og hans Foredrag skulde da nok komme i Protokollen. Spørgsmaalet skulde afgjøres for hver enkelt Deputerets Vedkommende. Han vilde derfor nu spørge Nis Lorenzen, om han fremtidig vilde tale Dansk. — Nis Lorenzen: Ja! — Præsidenten: Finder Forsamlingen Noget at erindre imod, at det skeer, som den Deputerede for det tredie Landvalgdistrikt ønsker? — Gülich: Det kom an paa, om han begjærede Tilladelse til at tale Dansk eller krævede det som en Ret. Han holdt det for sin „hellige Pligt“ bestemt at erklære, at han aldrig kunde indrømme en Deputeret Ret til at tale Dansk, hvorimod han gjerne vilde vise Føielighed overfor Ønsker i saa Henseende fra de nordlige Distrikters Repræsentanter. I denne Sag havde Regjeringen ingen Ret til at blande sig, forinden den havde hørt Stænderne. — Storm mente, at da Nis Lorenzen havde talt Dansk

allerede i den første Samling, „da endnu ingen Partianskuelser havde reist sig“, var der ingen Grund til at forbyde ham det nu. — Gülich holdt paa, at Nis Lorenzen skulde bede om at maatte faae Lov til at tale Dansk. — Præsidenten: Han havde udtalt Ønsket derom. — Reventlow-Jersbeck fandt, at der ingen Grund var til at hænge sig i Ordene. Naar man tillod Nis Lorenzen at tale Dansk, bortgav man Intet af sin Ret. — Posselt: Da Halvdelen af Hertugdømmets Beboere talte Dansk, maatte han anse sig for berettiget til at tale Dansk her, og han skyldte denne Befolkning at reservere denne Ret. Han tog ikke imod Noget som en Naadessag, hvortil han troede at have Ret. — Reventlow-Jersbeck advarede atter imod at stille Sagen paa Spidsen. — Kommissarius: Forsamlingen havde opstillet det Princip, at det danske Sprog var helt udelukket fra Forhandlingerne. Han havde ikke blandet sig i de enkelte Tilfælde, men han vilde dog sige, at Forsamlingen ikke kunde opstille slige almindelige Principer. — Gülich gav Kommissarius fuldkommen Ret, men det var jo netop Posselt, som baade igaar og idag havde talt om en velbegrundet Ret. En saadan kunde ligesaalidt indrømmes de nordlige Distrikters Repræsentanter, som det stod Beboerne i Elsas frit at tale Tydsk i Deputeretkammeret i Frankrig, uagtet deres Nationalitet uomtvistelig var tydsk. — Efterat Lüders yderligere havde udtværet Sagen, sluttede Præsidenten Debatten og stillede sit ovenfor anførte Spørgsmaal til Afstemning; det besvaredes benægtende med 26 Stemmer imod 9, og Nis Lorenzen kunde altsaa nu uhindret tale Dansk.

Samme Dag, 26. Nov., sendte Reventlow-Criminil Kongen et langt Brev, hvori han meldte, at Sprogsagen

atter havde været for, og han havde udtalt sig, som det var ham befalet (at dette ikke var overensstemmende med Sandheden, er ovenfor paavist). Lorenzen fra Lilhølt havde faaet Lov til at tale Dansk, da Sindene nu vare komne nogenlunde til Ro, og da denne Lorenzens Personlighed og hans Optræden ikke var saa æggende. Men Spørgsmaalet kunde paany komme op, baade med Posselt og med Thingskriver Jepsen, hvilken Sidste endnu ikke havde talt, og naar han — Kommissarius — skulde optræde afgjørende, maatte han først forsynes med et Allershøieste Reskript eller ialfald med en udtrykkelig Allershøieste Bemyndigelse. Saaledes som han hidtil var optraadt, vilde Forsamlingen ellers næppe tage Hensyn til hans Indblanding. Men han maatte gjentage, at et Allershøieste Reskript, hvorved Brugen af det danske Sprog blev ubetinget tilladt, saa at ogsaa Lorenzen fra Haderslev fik Ret til atter at tale Dansk, vilde medføre Forsamlingens faktiske Opløsning, hvilket saavel for denne Sags Skyld som af andre Hensyn burde undgaaes. Han havde af „Fædrelandet“ seet, at „vi alle og jeg i Særdeleshed“ kaldtes Landsforrædere, og kunde deraf regne sig til Stemningen i Kjøbenhavn og til, hvor vanskeligt det var at tage en afgjørende Bestemmelse; men heller ikke i Slesvig var Vanskelighederne ringe. Han kunde give sig selv det Vidnesbyrd, at han utrættelig havde arbeidet paa at skabe en fredelig Stemning og handlet efter sin bedste Overbevisning i Kongens Tarv, og dermed maatte han slaa sig til Ro, naar han læste slige Beskyldninger og deraf saae, at Lidenskabernes Bølger gik lige høit paa begge Sider. Man paastod, at Lektor Flor og Professor Paulsen fra Kiel hyppig havde været i Slesvig, og at det var dem, der hidsede og

ledede, maaske atter lededes og brugtes af Andre. — Ved Behandlingen af Stænderkomiteerne havde han udtalt sig, som det var ham befalet, om den i Betænkningen berørte Tilslutning til det tyske Forbund (ogsaa dette er, som man ovenfor vil have seet, Sandhed med megen Modifikation). Man havde svaret ham ved at henvise til Stænderlovens § 5, hvorefter han havde fremhævet hele Stænderinstitutionens Aand og Øjemed. Uagtet alle, navnlig ogsaa Hertugen, havde udtalt sig imod Stænderudvalgene, blev der alligevel stillet et Ændringsforslag om, at Hentydningen til det tyske Forbund ikke skulde optages i Indstillingen til Kongen, og han troede nok, det vilde blive vedtaget. Men da han ikke kunde sige det med Sikkerhed, udbad han sig Kongens Befaling om, hvad enten han ved sidste Behandling i hvert Fald skulde udtale sig i Overensstemmelse med Kongens Skrivelse af 20. Oktbr. og true med Kongens Mishag, i hvilken Henseende han maatte gjøre opmærksom paa, at et Forslag om Slesvigs Indlemmelse i det tyske Forbund ikke var tilsigtet af Udvalgsflertallet, eller om han skulde rette sig efter, hvorledes Resultatet sandsynligvis vilde blive, og eventuelt indskrænke sig til at tilbagevise Indstillingen. Han ønskede Samlingen forlænget til den 21. Decbr. og udbad sig snart Svar paa sine forskjellige Spørgsmaal.

Imidlertid imødesaa man i Stænderne paa begge Sider i største Spænding Kongens Svar paa Lorenzens Klage, og Reventlow-Criminil maa formodenlig have frygtet for, at han endnu ikke havde skræmmet Kongen tilstrækkelig, thi uagtet Sprogsagen ganske havde hvilet i de mellemliggende Dage, afsendte han den 30. Novbr. — rimeligvis paa Tilskyndelse af hans Broder Udenrigsministeren

i Kjøbenhavn, som naturligvis nok vidste, hvor tilbøielig Kongen var til at værne om det danske Sprogs naturlige Ret — et nyt Brev til Kongen for atter og atter at bøn-falde ham om endelig ikke at røre op i Sprogsagen. Han vilde finde det yderst betænkeligt at indrømme dansk Tale i Stænderne større Ret, end Forsamlingen havde tilstaaet, hvis ikke Misstemningen skulde forvandles til Forbitrelse, og hvis der skulde tages Hensyn til Forretningernes Fremme ogsaa i fremtidige Samlinger og til Tilstanden før Reskriptet af 1840, da Tydsk var udelukkende Forretningssprog (denne sletskjulte Misbilligelse af Sprogreskriptet var dog næppe vel overveiet af Reventlow-Criminil og har sikkert i høi Grad mishaget Kongen). Han kunde kun gjentage sit Forslag om at afvise Lorenzens Klage som ubeføiet, thi han ansaa Præsidentens og Forsamlingens Erklæringer for tilfredsstillende. Det, som var forefaldet med Lorenzen, var et enestaaende Tilfælde, og der var al Grund til at betragte det som en Stænderforsamlingen alene vedrørende Sag, eftersom Lorenzen havde tilsidesat ethvert Hensyn til ham, til Præsidenten og til Forsamlingen og i hvert Fald forlangt mere end sin Ret, naar han krævede dansk Protokoltilførsel og Ret til at stille danske Ændringsforslag. „Den danske Presse har hævnnet sig grundig paa os, hvilket ikke kan forbedre Stemningen, og det er meget at beklage. Skulde Lorenzen atter faae Lov til at tale Dansk, saa vilde, uagtet der er indtraadt betydelig Ro i Sindene, Forsamlingens faktiske Opløsning ogsaa nu blive Følgen.“

Kongen havde imidlertid allerede Dagen iforveien, den 29. Nov., svaret Reventlow-Criminil paa hans foregaaende Brev. „Kun med faa Ord“ — skriver Kongen —

„kan jeg idag besvare Deres sidste Indberetninger, idet jeg i Hovedsagen henviser Dem til den kongelige Resolution, som vil blive afgivet paa Lorenzens Klage og om Brugen af det danske Sprog i den slesvigske Stænderforsamling. Men før den er afgivet, agter jeg ikke at give Dem nogen yderligere Instruktion. Deres Betænkning er meddelt Kancelliet, og senest Fredag haaber jeg at kunne lade Resolutionen afgaa. Min personlige Anskuelse om Sagen har jeg ikke forandret, siden jeg sidst skrev. Ophidselsen i Danmark over Begivenhederne i den slesvigske Stænderforsamling, hvilke man udlægger som en Forhaanelse af det danske Sprog (medens man, som jeg seer, der anseer det som en Forhaanelse, naar en Dansk taler Dansk), er overordenlig stor og kan ikke forblive uænsat. De har uden Tvivl med et heldigt Udfald udtalt Dem imod Tilslutningen til det tyske Forbund, og jeg vil antage, at Pastor Lorenzens Ændringsforslag gaaer igjennem; hvis ikke, maa De aldeles ikke tage imod en Indstilling, som indeholder slige Anskuelser. Advokat Beselers — fra et slesvigsk Standpunkt seet — landsforræderske Forslag (om Haderslev Amts Forening med Nørrejylland) giver Dem den skjønneste Leilighed til med Kraft at udtale Dem imod en slig Tanke; som om Kongen skulde tænke paa at forene Hertugdømmet Slesvig eller Dele deraf med Danmark. Det maa gjerne høit og tydelig udtales, at Kongens Hensigt er at bevare Hertugdømmet Slesvig som saadant og hverken gjøre det dansk eller tydsk. Forsamlingens fakultative Forlængelse til den 21. bliver Dem meddelt idag, men det var vel lige saa meget at ønske, at en Forsamling, i hvilket en slig Aand giver sig tilkjende, sluttedes jo før jo heller.“

Skjøndt Reventlow-Criminil nu hver Dag maatte vente den kongelige Resolution, kunde han dog ikke dy sig for fra sit sikre Baghold at afskyde endnu en forgiftet Pil efter Lorenzen i det hemmelige Haab, at den maatte komme tidsnok til at ramme ham. Den 3. Dec. skriver han til Kongen, at han med Spænding imødeseer den kgl. Resolution paa Lorenzens Klage i det Haab, at der maa være taget Hensyn til hans sidste Indberetninger og Skrivelser. Til Kongens Ytring i Brevet af 29. Nov., at man i Slesvig betragtede det som en Forhaanelse, naar en Dansk talte Dansk, maatte han sige, at det egentlig ikke var Tilfældet. Lorenzen havde i tre Samlinger kun talt Tydsk, hans Hus- og Omgangssprog var tydsk (om Greven her taler vitterlig Usandhed eller ikke veed bedre, maa staa hen), han talte meget godt Tydsk og daarlig Dansk. Sagen var derfor, at Forsamlingen ikke vilde lade sig behandle paa en trodsig og uforskammet Maade af et af sine egne Medlemmer og ikke høre paa Taler, som dens Flertal ikke forstod, hvilket under de givne Omstændigheder og ved den Maade, hvorpaa han optraadte, ikke kunde forlanges af den taalmodigste Forsamling. „Hans Optræden skal, som jeg erfarer, heller ikke have vundet Bifald i Sønderborg (denne Usandhed har ventelig Hertugen bildt Greven ind), ligesom hans Appel til Viborg Stænder og hans Meddelelse til dem af Klagen til Kongen sikkert ogsaa kun vil møde retfærdig Misbilligelse hos Deres Majestæt. Derved ere hans Hensigter stillede i det Lys, at han kun har villet fremkalde Ophidselse og forøge den.“ Han slutter med, at Beselers Forslag om Haderslev Amt næppe mere vilde komme til Behandling. Man maatte lægge vel Mærke til dette sørgelige Tegn paa Stemningen

i Stænderne. Han havde fra første Færd søgt at bekæmpe denne Stemning, som han af sit ganske Hjerte misbilligede. Han ønskede derfor, at Samlingen snart var forbi, fattig som den var paa Resultater og rig paa alslags Ubehageligheder ikke alene for ham selv, men ogsaa for Kongen, hvad han allermest beklagede.

Forinden Kongen tog sin Beslutning i denne Sag, hvis store Betydning han øiensynlig ingenlunde undervurderede, vilde han høre A. S. Ørsted's Mening. Samtidig med de slesvigske vare ogsaa de viborgske Stænder samlede, og her var Ørsted kongelig Kommissarius. Samme Dag som Kongen den 19. Nov. sendte Reventlow-Criminil den særdeles bestemte Instrux, at han skulde hævde enhver Deputerets Ret til at tale Dansk, og at danske Taler skulde indføres i Protokollen, tilstillede han Ørsted Reventlow-Criminils første Indberetninger forat sikre sig, „at Sagen ogsaa i de jydske Stænder fremstilles paa den lempeligste Maade som en Ordens-Sag mod Lorenzen, der har trodset Præsidenten,“ men tillige med en Beklagelse over, at „Reventlow-Criminil havde holdt sig saa passiv i Rets-spørgsmaalet“. Man maa erindre, at Kongen paa dette Tidspunkt efter al Sandsynlighed kun kjendte Katastrofen i Slesvig af Reventlow-Criminils Fremstilling, men ikke af Lorenzens Brev af 16. Nov. til Flor, som først senere kan være kommet ham ihænde gennem Adler.

Allerede forinden Ørsted modtog dette Brev, var Efterretning om, hvad der var passeret i Slesvig, kommet til Viborg ad to Veie, dels fra Falck til Ørsted, dels fra Lorenzen til Justitsraad With, og den 18. Nov. havde With en Samtale med Ørsted, hvorom han samme Dag skriver til Lorenzen: „Jeg fortalte til Ørsted den hele

Begivenhed, og at Deres Kommissarius havde begjæret Forholdsregler af Kongen. Han ytrede, at dette vilde han ikke have gjort, og at det var urigtigt at sætte Kongen i den Nødvendighed at svare paa et saa delikat Spørgsmaal. Han forsikrede iøvrigt, at Deres Kommissarius virkelig ikke forstaaer Dansk, og sagde, at dersom han havde været i dennes Sted, vilde han have mæglet mellem Dem og Forsamlingen. Han vilde have erkjendt Deres Ret til at tale Dansk, men bedet Dem at bevise ham den Føielighed at tale Tydsk, da dette ei kunde genere Dem. Hvad vilde De saa have svaret? — Ørsted indsaae, at Slesvig-holstenerne ville have Strid med os, men befrygtede, at der ei vil komme noget Godt ud af denne Kamp for nogen af Parterne.“ With tilføiede, at han med flere af de andre Stænderdeputerede i Viborg var bleven enig om, at de vilde afvente den slesvigske Stændertidende, forinden de bestemte sig til at fremdrage Sagen i Viborg Stænder.

Da With skrev dette Brev, vidste han endnu ikke, hvad der var skeet i Slesvig den 16. Dette erfarede han først den 21. gennem et udførligt Brev fra Lorenzen, og strax samme Dag forlangte han ved Mødets Begyndelse Ordet for at annelde et Forslag til et Andragende til Kongen om, at han vilde antage sig den danske Nationalitet i Slesvig og skaffe Nationen den fornødne Satisfaktion for den den tilføiede Fornærmelse. Forhandlingerne paa dette Møde og de senere Debatter i Viborg Stænder skal der her ikke gaaes nærmere ind paa. De foranledigede en vidtløftig Korrespondance mellem Kongen og Ørsted, i hvilken denne udtalte ganske de samme Anskuelser, som senere kom til Orde i hans „For den danske Stats Opretholdelse i dens Helhed,“ 1850, og i 4. Bind af „Af mit Livs

og min Tids Historie“, 1857 Her skal derfor kun gives nogle korte Uddrag af nogle af Ørsted's Breve. Den 21. Nov. underretter han Kongen om Withs Forslag og tilføier, at han selv kjendte Sagen gennem Brev fra Falck, der „kun“ havde paalagt P. H. Lorenzen at tale Tydsk. Den 22. Nov. besvarer Ørsted Kongens Brev med, at han i de ham tilstillede Dokumenter har „fundet Bekræftelse for den Mening, at Falck har viist en god Aand og en rigtig Conduite“; det forekom ham, at naar Kongen paabød, at de enkelte danske Foredrag optoges i Protokollen, maaske helst baade paa Dansk og paa Tydsk, var der gjort Alt, hvad de Dansktalende billig kunde forlange. Af dette Brev seer man tillige, at Ørsted vedvarende maa have brevvexlet med Falck, thi Ørsted nedlader sig, selvfølgelig paavirket af Falck, til den ham lidet værdige Insinuation: „Forresten skal Lorenzens Ansøgning fremstille det Forefaldne en Del anderledes, men det vil vist befindes, at det er tilgaaet saaledes, som Kommissarius har andraget“, og betragter Lorenzens Optræden som et „forsætligt Drilleri, der fortjener Misbilligelse.“ I et Brev af 26. Nov. gjentager Ørsted, at han „maa vedblive at finde Falcks Fremgangsmaade i den Lorenzen'ske Sag rigtig . . . og at Slesvigernes Adfærd ikke hidrører fra Foragt for det danske Sprog eller det danske Folk, men kun fra en ubeføiet Frygt for, at Deres Majestæt kunde være stemt for at betage Hertugdømmet sin Selvstændighed eller den legislative, administrative og judicielle Forbindelse, hvori det staaer med Holsten.“

Under Indtrykket af alle disse Breve fra Reventlow-Criminil og Ørsted*) samt Lorenzens Beretninger og under

---

*) Der foreligger vel en Række senere Breve mellem Kongen og Ørsted om den slesvigske Sprogsag i Viborg Stænder;

Paavirkning af sine Omgivelser skulde Kongen nu til at tage sin Bestemmelse, dels svare paa Lorenzens Klage over den ham overgaaede krænkende Medfart, dels ordne Sprogforholdene i Slesvig Stænder. Opgaven var ingenlunde let. Havde Kongen fulgt sin egen naturlige Følelse, vilde Resultatet ikke have været tvivlsomt, thi i sit Hjerte var han forbitret paa Slesvigholstenerne, der voldte ham saa megen Uleilighed og forstyrrede Statslivets Ro og Fred. Af samme Grund nærede han ogsaa ialfald den Gang endnu Vrede imod Lorenzen, som var Skyld i hele denne ærgerlige Historie. Af disse to Stemninger bærer Kongens første Udkast til Svaret paa Lorenzens Klage kjendeligt Præg. Det lød ifølge Kongens opbevarede, egenhændige Koncept saaledes:

„Vi have modtaget Din Indberetning om den fra den Deputerede for Byen Sønderborg i vort Hertugdømme Slesvigs Provinsial-Stænder-Forsamling P. H. Lorenzen indgivne Klage over den ham overgaaede, efter hans Mening vilkaarlige Behandling, da han betjente sig af det danske Sprog i Forsamlingen, og se deraf, at ikke de faktiske Omstændigheder, men vel Motiverne turde være forvanskede. Vi erkjende, at den nævnte Deputerede ved sin trodsige Vægring ved at rette sig efter Præsidentens Befalinger selv har paadraget sig den Behandling, hvorover han nu klager, og da han ikke er bleven udelukket fra Forsamlingen og har været tilstede ved de senere Forhandlinger, saa vil Du tilkjendegive ham, at der, hvad

---

men da de intet Nyt indeholde ud over, hvad der er kjendt om Ørstedes Anskuelse i denne Sag af hans „Fra den danske Stats Opretholdelse i dens Helhed“, 1850, S. 45—54, forbigaaes disse Breve her.

hans Person angaaer, ikke kan tages videre Hensyn til hans Klage. Hans Optræden har imidlertid hidført en Beslutning af Forsamlingen om, at den i ethvert forefaldende Tilfælde vil bestemme, om en Deputeret fra Hertugdømmet Slesvigs dansktalende Distrikter maa tale Dansk, en Beslutning, der i alt for høi Grad bærer Præget af Overilelse og Vilkaarlighed, og hvilken vi ikke kunne give vor Samstemning, idet vi ville have enhver Undersaat sikret i hans Ret. Du vil derfor drage Omsorg for, at ingen Deputeret fra Hertugdømmet Slesvigs dansktalende Distrikter berøves Retten til at tale Dansk i Stænderforsamlingen, og hans Foredrag bør være at læse i den paa Dansk udkommende Stændertidende enten ordret eller efter sit Indhold. Oversættelsen af et saadant Foredrag skal indføres i Forsamlingens Protokol paa Tydsk, eftersom Forsamlingens Forretningssprog er tydsk. Men hvorledes dette skal iværksættes ved antagne Hjælpesekretærer, dette skal Forsamlingen paa Din Opfordring gjøre til Gjenstand for en Betænkning, forinden vi udstede en Lovbestemmelse derom.“

Var det kongelige Reskript nu blevet udfærdiget i denne Form, vilde det ved den krænkende Hentydning til Lorenzens Bevæggrunde have fremkaldt en Storm imod Kongen. Derom kan der ingen Tvivl være. Det bærer altfor tydelig Præget af at være skrevet under Paavirkning af J. Reventlow-Criminils hadefulde Insinuationer. Dette har Tillisch, som nød Kongens fulde Tillid og i de Dage var Mellemand mellem Kongen og Statsministrene, strax seet, og efterat have raadført sig med Ste-mann gjør han et nyt Udkast, som er langt mere moderat i Formen, men forsaavidt stemmer overens dermed,

som ogsaa det gaaer ud paa, at Lorenzens Klage skal afvises, men Retten til at tale Dansk i Slesvigs Stænder hævdes. Dette Udkast lyder saaledes:

„Af den slesvigske Stænderforsamlings Forhandlinger og af en til Os af en Deputeret indgivet Klage have Vi Allerhøiest seet, at der er blevet gjort forskjellige Anskuelser gjældende om, i hvilket Omfang Brugen af det danske Sprog er tilladt i Forsamlingen. I Betragtning af Bestemmelserne i Forordningen af 15. Mai 1834 for Hertugdømmet Slesvig om en nærmere Regulering af Stænderforholdene, med hvilke Klagerens Forhold ikke har været i Overensstemmelse, have Vi vel ikke kunnet finde Os foranledigede til nærmere at gaa ind paa Andragerens Klage, saa vidt den vedrører ham personlig, men paa den anden Side have vi heller ikke kunnet billige Stænderforsamlingens Beslutning, at det i ethvert forefaldende Tilfælde skulde gjøres afhængigt af Forsamlingens Samtykke, om Brugen af det danske Sprog skulde være en Deputeret tilladt. Da der nu mangler en udtrykkelig Bestemmelse om Brugen af det danske Sprog ved Siden af det tyske i Stænderforsamlingen, have Vi maattet finde det nødvendigt at forberede en Lovbestemmelse, hvorved der sikres de dansktalende Deputerede en Deltagelse i Forhandlingerne, som saavidt muligt tilfredsstiller deres Krav og tillige passer til Stænderforsamlingens Forretningsgang. Vi overdrage Dig derfor Allernaadigst at sætte vor tro Stænderforsamling i Kundskab om Indholdet af dette Vort Allerhøieste Reskript og at opfordre den til at afgive en allerunderdanigst Betænkning om, hvorledes der kan sikres de dansktalende Deputerede en saadan Deltagelse i Forhandlingerne.“

Paa denne Koncept har Statsminister Stemann skrevet følgende Bemærkninger: „Efter min fuldeste Overbevisning og efter modneste Overveielse finder jeg det forestaaende Udkast særdeles heldig og hensigtsmæssig affattet og maa paa det Inderligste ønske, at det uden allermindste Forandring maatte vinde Allerhøieste Bifald. Man kan ikke dølge, at i det nærværende Øieblik begge Partier staa i et meget opirret og spændt Forhold imod hinanden, og at de begge have ikke uvigtige Grunde at paaberaabe sig som nærmest Anledning hertil. Det er derfor af den allerstørste Vigtighed, at Kongen viser og udtaler sig som den, der ikke giver noget af disse Partier mere Medhold end det andet, men som den, der staaer over alle Partier, omfatter alle sine Undersaatter med lige Kjærlighed og vil, at de alle skal nyde lige Ret. Med jo større Kjærlighed og Lemfældighed de Feilende paa begge Sider kan tilkjendegives dette, jo større og beroligendere vil det derved tilveiebringende Indtryk være. Dette er opnaaet ved det foreslaaede Udkast, der vist af alle fornuftige ærlig Sindede og Uhildede vil bifaldes. Naar derfor vor allernaadigste Konge vilde høre min Mening om Sagen, saa maa jeg paa det Allerbestemtteste tilraade, at han ville skjænke foranstaaende Udkast sit allerhøieste Bifald.“

En saa rask Afgjørelse var naturligvis ganske imod Reventlow-Criminil'ernes Ønske. For dem gjaldt det at trække Sagen i Langdrag, og det sees virkelig at være lykkedes Udenrigsministeren at formaa Kongen til at beslutte sig til først at høre Kancelliet, hvilket fra først af næppe har været Kongens Hensigt. Kunde Sagen spilles over i dette Kollegiums Hænder, var det en let Sag at

trænere den saa længe, at Samlingen vilde være sluttet, inden Kongen naaede at faae svaret paa Lorenzens Klage, og saa vilde man altid kunne finde paa nye Udveie til at forhale Sagen. Den 28. Nov. sendte Kongen da alle de Lorenzens Klage vedrørende Papirer til Tillisch, forat han kunde opsætte en Befaling til det tyske Kancelli om at afgive Betænkning; Skrivelsen til Kancelliet skulde dog gaa ud fra den Forudsætning, „at de Dansk talende Deputerede have Ret til at tale Dansk, hvilket jeg ei bør frafalde.“ Og Dagen efter forlanger Kongen Reskriptet af Tillisch jo før jo heller til Underskrift, „men har nærmere overveiet, at Opgaven til Kancelliet udentvivl burde være: at ytre sig om L.s Klage og at betragte Spørgsmaalet om Brugen af det danske Sprog i den slesvigske Stænderforsamling fra den retlige Side.“ Samme Dag, den 29. Nov., er Skrivelsen til Kancelliet rimeligvis afgaaet, og Kongen har vistnok forlangt hurtigt Svar.

Udemrigsminister H. A. Réventlow-Criminil mærker nu, at Kongen har Hastværk, og skynder sig med at forelægge Kongen et nyt Udkast til et Svar. Det er skrevet med hans egen Haand og lyder saaledes:

„Vi have modtaget Din Indberetning om den af den Deputerede for Sønderborg By P. H. Lorenzen fra Haderslev til Os allerhøist umiddelbart indgivne Klage over den ham i Henseende til Brugen af det danske Sprog overgaaede, efter hans Mening vilkaarlige Behandling i Vort Hertugdømme Slesvigs Provinsial-Stænderforsamling, og efter at Vi yderligere have indhentet Vort slesvig-holstenlauenborgske Kancellis Betænkning herover, finde Vi Os Allerhøist foranledigede til at tilkjendegive Dig Efterstaaende:] Vi kunne ikke finde den Deputerede Lorenzens

Forlangende, at et paa Dansk holdt Foredrag ogsaa paa Dansk skulde indføres i Stænderforsamlingens Protokol, for begrundet, og lige saa lidt billige hans Optræden i den Anledning, da han ikke vilde bøie sig for Præsidentens Afgjørelse. Da han imidlertid, som Vi med Glæde have seet af Dine Indberetninger, atter har indtaget sin Plads i Forsamlingen og har været tilstede ved de senere Forhandlinger, saa er der saa meget mindre Anledning til at gaa nærmere ind paa hans Klage, saa vidt den vedrører ham personlig. Men naar det saaledes Forefaldne har givet Stænderforsamlingen Anledning til den Beslutning, at det i ethvert forefaldende Tilfælde skulde gjøres afhængigt af Forsamlingens Samtykke, om Brugen af det danske Sprog var en Deputeret tilladt, saa kunne Vi ikke finde en saadan Beslutning, som vilde krænke de i Hertugdømmet Slesvigs dansktalende Distrikter valgte Deputeredes naturlige Rettigheder, hverken tilstrækkelig berettiget af indre Grunde eller stemmende med Forholdenes Krav. Vel stole Vi paa, at Vor tro Provinsial-Stænder-Forsamling for Hertugdømmet Slesvig ikke vil berøve sine dansktalende Medlemmer Brugen af deres Modersmaal, og have ogsaa af de senere Forhandlinger seet, at Forsamlingen vil lade sig det være magtpaaliggende, at Indholdet af de paa Dansk holdte Foredrag optages i Protokollen; da der imidlertid mangler en stedse ligelig anvendelig Regel, som skulde kunne forebygge en Gjentagelse af lignende beklagelige Begivenheder, saa vil denne Mangel være at afhjælpe ved en Lovbestemmelse. I den Overbevisning, at Vor tro Provinsial-Stænder-Forsamling for Hertugdømmet Slesvig selv vil gjøre sig Umage for at fremkomme med de hensigtsmæssigste Midler til at sikre sine dansktalende Medlemmer

en virksom Deltagelse i Forhandlingerne og Optagelsen af deres Foredrag i Protokollen, ville Vi selv høre Forsamlingens Betænkning, forinden vi udstede en Lovbestemmelse herom. Vi ville derfor Allerhøist overdrage Dig at tilkjendegive saavel den Deputerede Lorenzen som Stænder-Forsamlingen det Fornødne i Overensstemmelse med vor Villie og tillige at foranledige, at den Sidstnævnte afgiver en Betænkning til Os om, paa hvilken Maade en virksom Deltagelse fremtidig kan sikres dens dansktalende Medlemmer, og hvorledes der kan drages Omsorg for, at en tro Oversættelse af deres Taler optages i Protokollen (eller paa hvilken Maade Forsamlingens dansktalende Medlemmers virksomme Deltagelse kan sikres, derved at deres Foredrag optages i Protokollen i tro Oversættelse).“

Imidlertid fik Kongen nye Betænkeligheder og vilde nu strax have forelagt Stænderne et Lovudkast om en Ordning af Sprogforholdene; hans egenhændige Udkast er bevaret og lyder saaledes:

Udkast til et Lovforslag.

Da det maa staa de Deputerede for Hertugdømmet Slesvigs dansktalende Distrikter frit at betjene sig af det danske Sprog i Hertugdømmet Slesvigs Provinsial-Stænder-Forsamling, men da Forsamlingens Forretningssprog er det tyske, saa maa der tages Forholdsregler, for at de paa Dansk holdte Foredrag kunne forstaaes af Alle og protokolleres.

Efter at have hørt Vore tro Provinsial-Stænder for Hertugdømmet, forordne Vi, som følger:

1) Af Forsamlingen vælges en tredie, det danske og det tydske Sprog fuldkommen mægtig Sekretær til i tydske

Oversættelse at protokollere de Foredrag, som maatte blive holdte paa Dansk.

2) I Mangel heraf antages dertil en Hjælpesekretær, som tages i Ed.

3) Denne skal det paahvile saavel ordret at optage de paa Dansk holdte Foredrag og paa Præsidentens Opfordring at oplæse dem for Forsamlingen i tydsk Oversættelse, som ogsaa derefter at indføre denne i Protokollen.

Dette Udkast sendte Kongen til Tillisch for, „muligen med nogen Forandring af Ordene at meddele det i Afskrift til Geheimestatsminister H. A. Reventlow-Criminil og bede ham konferere derom med Dumreicher“, som var første Kancellideputeret. Tillisch omarbejdede nu Kongens næppe ganske formfuldendte Udkast, som fik følgende Form:

§ 1. Det skal staa de Deputerede fra Hertugdømmet Slesvigs dansktalende Distrikter frit at betjene sig af det danske Sprog i Provinsial-Stænder-Forsamlingen. Forsamlingens Forretningssprog er det tydske.

§ 2. Forsamlingen skal vælge en tredie, det danske og det tydske Sprog fuldkommen mægtig Sekretær til i tydsk Oversættelse at protokollere og bekræfte de paa Dansk holdte Foredrag.

§ 3. Findes en saadan ikke blandt Forsamlingens Medlemmer, skal der i nævnte Øiemed antages en Hjælpesekretær, som tages i Ed.

§ 4. De denne Sekretær paahvilende Forretninger ere: ordret at optegne de paa Dansk holdte Foredrag og paa Præsidentens Opfordring at oplæse dem i tydsk Oversættelse samt derefter at indføre dem i Protokollen.

Kongens Vaklen og hans Forlegenhed ved at finde den rette Afgjørelse viser sig intet Sted tydeligere, end da han nu til syvende og sidst egenhændig giver sig til at forfatte et nyt Udkast til Svaret paa Lorenzens Klage. Koncepten findes blandt Kongens Papirer. Han begynder med at afskrive den første Sætning i Udenrigsministerens Udkast ordret fra „Vi have modtaget“ til „Efterstaaende“. Derimod vil han ikke gaa ind paa Udenrigsministerens Bemærkning om, at danske Taler ikke maa optages paa Dansk i Protokollen, og tyer da til Tillisch's Udkast, af hvilket han tager Begyndelsen til den næste Sætning: „I Betragtning af Bestemmelsen i Frd. af 15. Mai 1834“ osv., men derefter fortsætter han: „især de i §§ 50 og 61 indeholdte Bestemmelser om, at Forretningsgangens Ledelse udelukkende tilkommer Præsidenten, og at ethvert Medlem maa underkaste sig Præsidentens Afgjørelse“, men medens Tillisch foreslaaer det lempelige Udtryk: „have vi ikke kunnet finde os foranledigede til at gaa ind paa Andragerens Klage“, foretrækker Kongen Udenrigsministerens skrappere Afvisning og fortsætter: „kunne vi ikke billige den Deputerede Lorenzens Forhold, da han har ladet disse Anordninger upaaagtede, og da han tilmed har været tilstede i Forsamlingen ved de senere Forhandlinger, ville vi lade hans Klage, saa vidt den vedrører ham personlig, bero*), hvilket Du har at tilkjendegive ham.“ Kongen fortsætter videre efter Udenrigsministerens Udkast med

---

*) Endnu den 5. Decbr. skriver Lorenzen om dette Punkt til sin Broder, Adjunkt C. H. Lorenzen i Sorø: „At jeg direkte eller indirekte skulde faae personlig Satisfaktion af Kongen, har jeg ikke ventet og aldrig ønsket. Dette vilde kun skade den Sag, for hvilken jeg kæmper. Men Sagen skal han beskytte.“

Sætningen: „Men naar det saaledes Forefaldne,“ osv., men giver den en afvigende Slutning med Ordene: „saa kunne vi ikke give vor Allerhøieste Samstemning til en saadan Beslutning, som vilde krænke de i Hertugdømmet Slesvigs dansktalende Distrikter valgte Deputeredes naturlige Rettigheder.“ Den derefter følgende Sætning i Kongens Udkast er i Begyndelsen atter en Omskrivning af Tillisch's Slutningsord, idet det nu hedder: „Da der imidlertid mangler Lovbestemmelser herom, hvorved der vilde sikres de dansktalende Deputerede en deres Tarv saa vidt muligt tilfredsstillende og tillige med Stænderforsamlingens Forretningsgang passende Deltagelse i Forhandlingerne,“ men Kongen springer derefter over i den Reventlow-Criminil'ske Tankegang, idet han tilføier: „medens Protokollationen paa Forsamlingens sædvanlige Forretningsprog bibeholdes,“ og slutter saaledes: „saa overdrage vi Dig at sætte vor tro Provinsial-Stænderforsamling for Hertugdømmet Slesvig i Kundskab om Indholdet af dette Allerhøieste Reskript og at forelægge det hosfølgende Lov-Forslag, som udkaster de nødvendige reglementariske Bestemmelser, til Betænkning.“ Kongen er dog allerede nu i Tvivl om, hvorvidt det er rigtigt at forelægge et Lovudkast med det Samme, og sætter derfor en ny alternativ Slutning til: „og at opfordre den til at afgive en allerunderdanigst Betænkning om, hvorledes Forretningsgangen ved Foredrag paa Dansk og deres Protokollation paa Tydsk burde ordnes ved Lov, hvorefter vi ville udstede den fornødne Lovbestemmelse,“ eller „hvorefter vi ville lade et Lovforslag herom udarbejde.“ Paa Udkastet har Kongen senere, formodenlig paavirket af Udenrigsministeren, som i dette Udkast har savnet for meget af sin egen Tankegang, skrevet de Ord: „Førend

„Da der imidlertid mangler“ osv. kunde efter Grev Criminils Udkast sættes: „Vi se af Forhandlingerne, at Stænderforsamlingens Præsident selv vil være betænkt paa, ved hvilke Midler der kan sikres de dansktalende Medlemmer en virksom Deltagelse i Forhandlingerne. Da der imidlertid mangler Lovbestemmelser herom, hvorved denne dem tilkommende, til Forsamlingens Forretningsgang passende Deltagelse kan sikres, samtidig med at Protokollationen paa Forsamlingens sædvanlige Forretningsprog bevares, saa overdrage vi“ osv., men, tilføier Kongen, „saa vilde Udtrykket „en deres Krav saa vidt muligt tilfredsstillende“ bortfalde.“

Dette Udkast med de mange Ændringer sendte Kongen den 2. Decbr. til Tillisch med følgende Brev: „Jeg har nu udarbejdet et nyt Udkast til Reskriptet, som jeg troer at maatte holde paa, thi som sagt det er høist vigtigt, at man forstaaer [mig] i Danmark. Kun Spørgsmaalet, om et Lov-Udkast skal forelægges eller ikke, vil betinge Slutningssætningerne, men jeg hælder meget til den Mening, at det bør forelægges, og er forvisset om, at Stænderforsamlingen ikke gjør det ringeste derved, naar intet Lov-Udkast forelægges, hvorimod de ei kunne undslaa sig for at svare paa et saadant. De ville herom konferere med Geheimestatsminister Criminil. En Beretning fra den Kgl. Commissarius vedlægges, hvori han fra sit Standpunkt ønsker, at intet maa foretages, men vi have Danmark i Ryggen, det glemmer han.“

Man lægge vel Mærke til, at dette Brev er skrevet den 2. December. Denne Dag er Kongen endnu fuldstændig raadvild, uenig med sig selv om de allervæsentligste Punkter. Han veed endnu ikke, om han strax skal forelægge Stænderne et Lovudkast om Sprogforholdene eller

ei. Det Udkast, han endnu samme Dag sender Tillisch, er varieret paa ikke mindre end fem forskjellige Maader, af hvilke endda ingen bliver valgt, da det kommer til Stykket. Desto mærkeligere er det, at Afgjørelsen kom den selvsamme Dag. Hvad der har hidført den, kan ikke sees, men Kongen har paa een Gang opgivet at forelægge et Lovudkast strax. Kancelliet afgiver samme Dag sin Betænkning, som desværre ikke kjendes, og Reskriptet bliver nu endelig slaaet fast; nogle Sætninger tages af H. Reventlow-Criminils, andre af Tillisch's Udkast, og saa faaer det følgende Ordlyd:

„Christian den Ottende, af Guds Naade Konge til Danmark, de Wenders og Gothers, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken og til Lauenborg, saa og til Oldenburg pp.

„Velbaarne, Kjære, Trofaste!

„Vi have modtaget Din Indberetning om den af den Deputerede for Staden Sønderborg P. H. Lorenzen til Os allerhøist umiddelbart indgiven Klage over den ham i vort Hertugdømme Slesvigs Provinsial-Stænderforsamling formentlig overgaaede vilkaarlige Behandling, fordi han har benyttet sig af det danske Sprog,*) og finde Vi Os Allernaadigst foranledigede til at tilkjendegive Dig Følgende:

„I Betragtning af Bestemmelserne i Forordningen af 15. Mai 1834 for Hertugdømmet Slesvig om en nærmere

---

*) I et formelig udfærdiget, af Kongen underskrevet og af de Kancellideputerede paragraferet samt med det kongelige Segl forsynet Reskript, som findes blandt Kongens private Papirer, er denne lille Mellemsætning udeladt. Dette Reskript er altsaa ikke blevet afsendt, men et helt nyt med denne lille Tilføielse maa være blevet udfærdiget og expederet til Slesvig.

Ordning af Stænderforholdene, isærdeleshed § 50 og 61, hvorefter Ledelsen af Forretningsgangen i Stænderforsamlingen ene tilkommer Præsidenten og ethvert Medlem maa underkaste sig Præsidentens Afgjørelse, kunne Vi ikke billige den Deputerede Lorenzens Forhold, forsaavidt han har ladet disse Bestemmelser upaaagtede, og Vi ville derfor intet Hensyn tage til hans Klage, saa vidt den vedrører ham personlig.

„Men naar det saaledes Forefaldne har bragt Forsamlingen til den Formening, at det i hvert enkelt forekommende Tilfælde skulde gøres afhængig af Forsamlingens Samtykke, om Brugen af det danske Sprog skal tilstedes en Deputeret, saa kunne Vi ikke give Vor Allerhøieste Samstemning til en saadan Beslutning, som vilde krænke de dansktalende Deputeredes naturlige Rettigheder.

„Vi have nu vel af Stænderforsamlingens Forhandlinger seet, at Præsidenten vil være betænkt paa Midler til at sikre de dansktalende Medlemmer en virksom Deltagelse i Forhandlingerne; da der imidlertid i denne Henseende mangler en udtrykkelig Lovbestemmelse, hvorved Saadant kunde opnaaes paa en Maade, der tillige passede til Forsamlingens Forretningsgang, og navnlig med Bibeholdelse af Protokolføringen paa Forsamlingens hidtilværende tyske Forretningsprog, saa overdrage Vi Dig herved at sætte Vor tro Provinsialstænderforsamling i Kundskab om Indholdet af dette Allerhøieste Reskript og at opfordre den til at afgive en allerunderdanigst Betænkning om, hvorledes der kan sikres Forsamlingens dansktalende Medlemmer en virksom Deltagelse, derved at deres Foredrag optages i Forsamlingens Protokol i en tro Oversættelse.

„Hvorefter Du har Dig at rette, og forblive Vi Dig iøvrigt bevaagen i Kongelig Naade.

„Givet i Vor Kongelige Residensstad Kjøbenhavn den 2. December 1842.

(L. S.)

Christian R.

Dumreicher. Rathgen. Liliencron.

E. Müller.

Til

Kancellipræsident og Kommissarius ved den slesvigske Provinsialstænderforsamling, Greve Reventlow-Criminil, Storkors af Dannebrog og Dannebrogsmænd.

Strax efter at dette Reskript var afsendt, synes Kongen at have fortrudt den valgte Form, thi allerede Dagen efter den 3. Decbr. blev et Udkast til Lov om Sprogforholdene i Stænderne sendt over til Kommissarius, dog ikke for at han skulde forelægge Stænderne det, men saaledes at det blev overladt ham at forelægge det, saafremt han holdt det for formaalstjenligt. Dette Lovudkasts Ordlyd kjendes ikke, kun saa meget kan sees, at det hverken var Kongens eller Tillisch's ovenanførte Udkast; dog har det næppe i Henseende til Indholdet afveget synderlig fra dem.

Dette Reskript af 2. Decbr. oplæstes af Kommissarius i Stændermødet den 6. Decbr., uden at han hverken den Dag eller senere i Stænderne omtalte, at han havde faaet et Lovudkast sendt fra Kongen til eventuel Forelæggelse, hvorefter Præsidenten bemærkede: Den nys modtagne Kongelige Meddelelse er af saa stor Betydning, at det turde være et almindeligt Ønske at undgaa enhver forhastet Udtalelse derom. Der vil derfor ingen

Forhandling derom ske idag. Hver Enkelt skulde modent overveie, hvad der nu var at gjøre. Han ansatte nyt Møde til den næste Dag, i hvilket der vilde være at ned-sætte et Udvalg til at behandle denne Sag. Dagen efter valgtes Pastor Lorenzen, Justitsraad Fries, Etatsraad Lüders, Advokat Storm og Landraad Rumohr ind i Udvalget.

Som en Kuriositet skal her indskydes, at da et Lov-udkast om Regulering af Frikjørsler den 8. Decbr. skulde til Afstemning, viste det sig, at baade Præsidenten og Udvalgets Ordfører havde misforstaaet Nis Lorenzen, der havde stillet et Ændringsforslag paa Dansk. Ordføreren protesterede først imod, at Ændringsforslaget kom til Afstemning, men da Præsidenten bemærkede, at hans og Ordførerens Feiltagelse ikke kunde tilregnes Nis Lorenzen, maatte Ordføreren falde tilføie.

Den 7. Decbr. meddelte Reventlow-Criminil Kongen, at han den foregaaende Dag, om Tirsdagen, havde oplæst det kongelige Reskript i Stænderforsamlingen; han havde ikke oplæst det om Mandagen, fordi Falck den Dag var i Kiel, og han havde ikke villet meddele Reskriptet, medens Gülich fungerede som Præsident. Næsten alle Medlemmer vare, skrev Greven fremdeles til Kongen, af den Mening, at Lorenzen efter dette Reskript hverken vilde eller turde tale Dansk, hvad han, Greven, ogsaa vilde have udledet deraf, dersom Kongens Brev ikke havde berøvet ham enhver Tvivl om, hvorledes Reskriptet skulde forstaaes, saaledes at han nu ikke kunde indrømme Præsidenten Ret til at forbyde Lorenzen at bruge det danske Sprog. Hvad der isaafald vilde ske, maatte afventes. En Betænkning vilde Forsamlingen uden Tvivl være rede

til at afgive, men om den vilde taale danske Foredrag af Lorenzen, var meget tvivlsomt, hvor meget han, Greven, end af Hensyn til Landets Vel havde stræbt at modvirke, at Stænderne skiltes. Men det var næsten mere forlangt, end man kunde vente selv af den største Taalmodighed og Selvfornægtelse. Han kunde kun beklage Reskriptet som ogsaa dets tvivlsomme Affattelse; han saae deri efter Sprogreskriptet af 1840 en ny Kilde til uendelige Ubehageligheder og Stridigheder, nye Konflikter og Rivninger, og han maatte tilstaa, at han hellere havde seet en Opløsning og en Misbilligelse af de fremtraadte Bestræbelser. Naar blot Reskriptet vilde gavne lige saa meget i Danmark, som det skadede her! Reskriptets Utydelighed for Lorenzens Vedkommende gjorde hans Stilling yderst pinlig, og han havde i det Mindste ventet og ønsket, at Kongen havde sendt ham en eventuel Fuldmagt til Opløsning, for at han ikke skulde være aldeles værgeløs, naar det skulde komme til usømmelige Ytringer eller til tumultuariske Optrin; han bad derfor Kongen indtrængende om at sende ham en saadan med næste Post. En heldig Afslutning af Samlingen beroede hovedsagelig paa Haabet om, at Lorenzen ikke atter talte Dansk, hvad enten han ikke fandt en Berettigelse dertil i Reskriptet, eller han ikke vilde bruge sin Ret. Saa meget større Betænkelighed havde han havt ved at gjøre Skridt for at bevæge Lorenzen til en saadan Beslutning, som denne derved vilde blive oplyst om sin maaske tvivlsomme Ret. Et saadant Skridt hos Lorenzen vilde efter Grevens Overbevisning heller ikke nytte Noget, og en Henvisning til Kongens Ønske vilde kompromittere Kongen altfor meget i et Øieblik, hvor Lorenzen var i sin Ret, tilmed da han havde viist, at han ikke tog det saa

nøje med Sandheden, og vilde prale dermed. Falck vilde vanskelig, maaske slet ikke lade sig bevæge til at lade være med at nedlægge Præsidiets, og saa faldt vi i Güllichs Hænder og formodenlig i Opløsning. Det Tilfælde kunde ogsaa indtræde, at en Del af Medlemmerne i Stilhed reiste bort og Halvdelen eller en Trediedel blev tilbage. Hvad skulde da ske? Det kunde ogsaa hænde, at Præsidenten, naar Falck traadte tilbage, erklærede, at han fortolkede Reskriptet saaledes, at han ikke vilde lade Lorenzen tale Dansk; hvad kunde han, Kommissarius, da gjøre Andet end forlade Forsamlingen? En eventuel Fuldmagt til Opløsning forekom ham uundgaaelig nødvendig. „Deres Majestæt vil heraf se, at vi Alle og Landets Ro ere afhængige af Lorenzens Løse, og det er sandelig ikke fornøieligt.“ Greven slutter sit Brev med at love endnu samme Eftermiddag at afsende en Stafet, saafremt der hændte noget Særligt.

Samme Dag, som Kongen modtog dette, af de uværdigste Insinuationer imod Lorenzen struttende Brev, blev der afholdt et Statsraad. Der er al Grund til at tro, at Kongen er bleven yderst forbitret over den Modstand, han efter Kommissarius' Brev maatte vente at finde hos Stænderne, og det blev da ogsaa i Statsraadet besluttet, at Kommissarius skulde forsynes med Fuldmagt til eventuelt at slutte Stænderne. Strax efter Statsraadet paa lagde Kongen Tillisch at udfærdige et saadant Reskript, hvori man „slet ikke skulde indlade sig paa de Tilfælde, der muligvis kunde indtræde, men ganske simpelt holde sig til Stænderlovens Ord om Kongens Opløsningsret, dog maatte det ikke se ud, som om der tilsigtedes nye Valg“. Tillisch maatte helst selv egenhændig udfærdige Reskriptet

og bringe Kongen det ud paa Aftenen, da det skulde afsendes samme Aften.

Hvor vred Kongen er bleven over Reventlow-Criminils Skrivelse, sees tydelig af det Privatbrev, hvormed han ledsagede Fuldmagten til Opløsning, som ogsaa virkelig kom til at afgaa den 9. Kongen skriver kort og godt: „Efter Deres Ønske har De ved Reskript faaet eventuel Bemyndigelse til at slutte Stændersamlingen for iaar. Jeg haaber dog ikke, at dette bliver nødvendigt, med mindre Forsamlingen begaaer den Utilbørlighed enten at vægre sig ved at afgive Betænkning efter mit Reskript af 2. Decbr. eller at nægte at behandle det Lovudkast, De da skal forelægge den. I saa Fald er den i aaben Opposition til Regjeringen og maa opløses. Skulde Medlemmerne fjerne sig og Forsamlingen paa den Maade opløse sig, da er det ligeledes paa Tiden for Regjeringen at slutte Samlingen. Men skeer dette i Fred den 21., da vil De kunne bevare den bedre Stemning, naar De i Deres Afskedsord taler om Kongens faste Beslutning om at opretholde Hertugdømmet Slesvigs Selvstændighed. Forøvrigt skal De for min Skyld ikke gjøre en Forsamling, der har viist en saadan Tænkemaade, Komplimenter. Jeg kan forstaa, at Reskriptet ikke stemmer med Deres Anskuelse; men naar jeg vilde være upartisk, kunde det vel ikke godt affattes anderledes. Den Vanskelighed, om Lorenzen efter Reskriptet maa tale Dansk eller ei, lod sig dog ogsaa let fjerne, thi vel kan det ikke formenes ham at tale Dansk, men ved den nuværende Protokolleringsmaade kan hans Tale ikke protokolleres.“

Stændertidendens Trykning foregik den Gang saa langsomt, at Ordlyden af det kgl. Reskript af 2. Decbr. endnu henimod Midten af Maaneden ikke var kjendt i

Hovedstaden. Og da der nu i „Altonaer Mercur“ fremkom unøiagtige Meddelelser derom, skrev Kongen den 13. Decbr. til Tillisch, at man, for at disse ukorrekte Referater ikke skulde gaa over i de kjøbenhavnske Blade og forøge Uvisheden om Reskriptet, ikke længer burde holde det tilbage, men ganske simpelt bekendtgjøre det i „Berlingske Tidende“ og „Dagen“. Tillisch skulde konferere med Statsministrene derom og, hvis disse ikke havde videre Betænkelighed ved denne Forholdsregel, foranstalte det Fornødne. Reskriptet blev da ogsaa „til Berigtigelse af ubeføiede Meddelelser angaaende Reskriptets Indhold paa Allerhøieste Befaling“ aftrykt i de to nævnte Blade for 17. Decbr.

Imidlertid havde Lorenzen forholdt sig fuldkommen taus i Stænderne efter den 16. November, og uagtet han betragtede Kongens Afgjørelse som en stor Seir for den danske Sag, gav han sig dog ikke strax til at hovere over sine Modstandere ved at tale Dansk, men lod rolig en hel Uge hengaa. Først den 14. Decbr., da Forslaget om Stænderkomiteer var til sidste Behandling, tog han kort før Mødets Slutning Ordet paa Dansk. Der kan næppe være Tvivl om, at han har været vidende om, hvorledes Kongen selv har fortolket sit Reskript. I Stændertidenden staaer der kun: „Efterat derpaa Deputeret Lorenzen fra Haderslev havde holdt et dansk Foredrag“, men man kan dog af Præsidentens Svar se, at Lorenzen har været saa forsigtig ikke at stille noget Ændringsforslag for ikke at faae det afvist som stillet paa Dansk. Falck hævder derefter, ganske i Overensstemmelse med Kongens sidste Brev til Kommissarius, at danske Taler ikke kunne optages i Protokollen, saa længe der ikke er truffet særlig Foranstalt-

ning til at muliggjøre saadant; at oversætte danske Foredrag for Forsamlingen har han kun paataget sig overfor Nis Lorenzen. Da P. H. Lorenzen nu atter tog Ordet paa Dansk, kunde Præsidenten med formel Ret afbryde ham, da Ingen maatte tale mere end een Gang ved sidste Behandling. Hensen opkastede nu det Spørgsmaal, hvorledes Reskriptet af 2. December rettelig skulde forstaaes, og Præsidenten indrømmede da, at han ogsaa havde været i Tvivl, og at han derfor havde raadført sig med Kommissarius, hvorefter de vare blevne enige om, at Lorenzen maatte tale Dansk, men at hans Taler ikke skulde optages i Protokollen. Dette bekræftedes endnu udtrykkelig af Kommissarius, men de Herrer Beseler og Gülich kunde naturligvis ikke afholde sig fra at „protestere høitidelig“, hvilket paadrog Sidstnævnte en Irettesættelse af Kommissarius, fordi han havde talt, efterat Debatten formelt var sluttet. Falck hævdede saa i en Fart Mødet.

Dagen efter sees Lorenzen atter at have talt Dansk, og det kom til et lille Sammenstød mellem Gülich og Falck om hans Ret dertil, men uden Resultat. Derefter foretoges der Afstemning over Lovforslaget om Stænderkomiteer, som forkastedes med 34 St. mod 5, hvorefter ligeledes den Passus i Betænkningen om denne Sag, at det var ønskeligt, om Kongen ogsaa som Hertug af Slesvig vilde tiltræde det tyske Forbund, forkastedes (med 26 Stemmer mod 13), saaledes som Reventlow-Criminil havde lovet Kongen.

Det i Sprogsagen nedsatte Stænderudvalg havde imidlertid arbejdet ret hurtig, thi allerede den 16. Decbr. kunde Præsidenten anmelde dets Betænkning som indkommen. Betænkningen er for lang til at kunne meddeles her (den

fylder 18 Spalter i Stændertid. B. II, S. 991—1008), og den frembyder heller ikke synderlig Interesse. Flertallets Indstilling om, „ligesaa indstændig som underdanig at fraraade Lovbestemmelser, hverved der skulde indrømmes de dansktalende Medlemmer af Forsamlingen positiv Ret til at betjene sig af det danske Sprog ved Forhandlingerne samt Ret til, at deres Foredrag i en tro Oversættelse blive tilførte Protokollen“, var ganske saaledes, som man maatte vente den af Flertallet*). Mindretallet, som bestod af N. Lorenzen, P. H. Lorenzen, Jepsen, Posselt og P. Nielsen, foreslog, „at de danske Foredrag tages i Originalsproget og ikke som Oversættelse til Protokollen, og at de ordret optages i den danske Stændertidende og som Oversættelse i den tydske, ligesom de tydske Foredrag tages i Grundsproget til Protokollen og ordret optoges i den tydske Tidende og som Oversættelse i den danske“. Et andet Mindretal, Petersen fra Dalby foreslog, at det skulde tillades de Deputerede, som ikke tiltroede sig at kunne holde deres Taler paa Tydsk, at tale Dansk, saaledes at deres Taler optoges i tydsk Oversættelse i Protokollen; den Mand vilde prøve paa at holde Middelveien.

I Mødet den 19. Decbr. var Sprogsagen til foreløbig Behandling. En stor Mængde Talere havde Ordet, af de Danske kun Nis Lorenzen, som kortelig paa Dansk

---

*) Kongen skriver herom den 21. Decbr. i sin Dagbog: „Den Sl. Komites Betænkning i Anledning af Reskr. af 2. Decbr. gaaer ud paa at fraraade enhver Bestemmelse om, hvorledes danske Foredrag skulle protokolleres, og at bortraasonere den kgl. Ytring, at det var de dansktalende Slesvigeres naturlige Ret at tale Dansk i Forsamlingen. Noget impertinentere kan ei tænkes.“

motiverede Minoritetsforslaget, hvorimod P. H. Lorenzen ikke talte. Kommissarius havde Ordet tre Gange, men kun til personlige Bemærkninger, og gav navnlig ikke Forsamlingen den mindste Veiledning med Hensyn til Kongens Anskuelse om Sagen. Forøvrigt frembyder den lange Forhandling Intet af Interesse, det skulde da være et hidsigt Angreb af Beseler paa Falck, hvem han beskyldte for ikke at være traadt tilstrækkelig kraftig op imod P. H. Lorenzen og med Urette at have fortolket det kongelige Reskript af 2. Decbr. til Fordel for denne. Baade Hertugen af Augustenborg, Reventlow og Rumohr tog Falck i Forsvar, og baade til „Herren“ og til „Himlen“ rettedes der Taksigelse, fordi man havde havt ham til at lede Forsamlingen gjennem de mange Klipper og Skær!

Den følgende Dag, den 20. Decbr., paafulgte sidste Behandling. Ogsaa den Dag havde mange Talere Ordet, deriblandt Nis Lorenzen, Posselt og P. H. Lorenzen. Den Dag var det, at Nis Lorenzen mindede Göllich, som havde truet med Keiser Barbarossa, om Holger Danske. Udvalgets Forslag vedtoges med 34 Stemmer mod 6, og Dagen efter, den 21. Decbr., sluttede Kommissarius Stændersamlingen. Faa Dage iforveien havde han fra Kongen modtaget en Instrux om, hvorledes han skulde udtale sig i sin Slutningstale. Kongen skrev til ham den 17. Decbr.: „Jeg holder det for særdeles vigtigt, at De i Deres Slutningstale i Deres Egenskab af Regjeringsorgan afholder Dem fra enhver Ytring, der kunde udlægges til Fordel for et enkelt Parti eller stod i Samklang med den i Hertugdømmerne herskende Bevægelse. Derimod skal De, kun for at berolige begge Partiernes Bekymringer, ytre, at Kongen saa vist vil opretholde saavel de statsretlige For-

hold, hvorpaa Hertugdømmet Slesvigs Selvstændighed under Danmarks Krone beroer, som dets Forbindelse med Hertugdømmet Holsten.“ Samme Dag skrev Kongen til Ørsted, at han Intet havde imod, at ogsaa han udtalte sig paa lignende Viis i Viborg Stænder.

Mærkelig nok lod Reventlow-Criminil hele tre Dage gaa, inden han officielt underrettede Kongen om Stændersamlingens Slutning. Først den 24. Decbr. indsendte han sin officielle Beretning derom og skrev samtidig et privat Brev til Kongen, hvori han troede at glæde ham med, at „den i Slutningstalen efter Deres Majestæts Befaling indeholdte Ytring, at ogsaa Slesvigs nuværende Forbindelse med Holsten skal opretholdes, har gjort et særdeles tilfredsstillende Indtryk, og Slutningen kan efter Alt, hvad der er skeet, kaldes god.“ Men, tilføiede Greven med vanlig Ondskab, „paa Lorenzen fra Haderslev syntes den at gjøre et ubehageligt Indtryk, og jeg er derved bleven yderligere bestyrket i den Overbevisning, at hans Hovedformaal ikke bestaaer i at kæmpe for det danske Sprog, men i om muligt at stifte Uroligheder og ad denne Vei at naa sit Maal, en fri Konstitution som den norske, og jeg kan kun betragte det som en Lykke, at Forsamlingens faktiske Opløsning ikke er lykkedes for ham, hvilket tildels er forebygget derved, at det er blevet gjort Medlemmerne indlysende, at det netop var det, han tilsigtede.“ Med Hensyn til, at Stændernes Betænkning i Sprogsagen var helt afvisende, forsikrer Greven, at Forelæggelsen af Lovudkastet vilde have faaet samme Resultat, og at et andet overhovedet ikke var at opnaa af denne Forsamling.

Det er en bekjendt Sag, at Kongen blev høilig for-

tørnet over, at Kommissarius i sin Slutningstale havde udeladt de tre Ord „under Danmarks Krone“. Den 27. Decbr. blev der da ogsaa i skarpe Udtryk affordret ham en Erklæring om, hvorfor han havde udeladt dem. Reventlow-Criminils Svar er dateret Emkendorf den 30. Decbr. og lyder saaledes:

„Deres Kgl. Majestæts allerhøieste Skrivelse af 27. Decbr. har bevæget mig dybt, fordi jeg deraf seer, at Deres Kgl. Majestæt er misfornøiet med min Slutningstale og forlanger min Erklæring over, hvorfor jeg i denne Tale ikke har brugt de Ord „under Danmarks Krone“, som Deres Kgl. Majestæts Skrivelse af 17. Decbr. indeholdt. Min allerunderdanigste Erklæring tillader jeg mig at afgive, som følger. Under 29. Novbr. behagede det Deres Majestæt at skrive til mig, at det gjerne maatte udtales høit og lydelig, „at Kongen ikke tænker paa at forene Hertugdømmet Slesvig eller Dele deraf med Danmark, men at Kongens Hensigt meget mere er at bevare Hertugdømmet Slesvig som saadant og hverken gjøre det dansk eller tydsk“. Dette udtalte jeg da ved sidste Behandling af Stænderkomiteerne ganske med de samme Ord, hvilket ogsaa gjorde et meget godt Indtryk og bidrog til at fjerne enhver Hentydning til det tydske Forbund. Da jeg nu den 19. Decbr. modtog Deres Majestæts allerhøieste Skrivelse af 17., altsaa to Dage før Samlingens Slutning, satte Tilføielsen om Danmarks Krone mig i en ikke ringe Forlegenhed, fordi derom Intet var sagt i hin første, med Allerhøieste Bemyndigelse afgivne Erklæring om Hertugdømmets Selvstændighed, og fordi det forekom mig meget betænkeligt at afgive to ikke indbyrdes helt overensstemmende Erklæringer om Hertugdømmets Selvstændighed,

den ene ifølge Allerhøieste Bemyndigelse, den anden ifølge Allerhøieste Befaling. Da Tiden desværre ikke mere tillod Afsendelsen af en Stafet, hvis Tilbagekomst før Samlingens Slutning vilde have været en Umulighed, saa begav jeg mig til Statholderen, til hvem Deres Majestæt ved flere Leiligheder har henvist mig, og drøftede denne Sag udførlig med ham. Det blev da af os taget i Betragtning, at Deres Majestæt ved Afsendelsen af denne Skrivelse endnu ikke var i Besiddelse af min første Erklæring ved sidste Behandling af Stænderudvalgene og altsaa ikke havde kunnet tage Hensyn til den, at der paa Grund af den ophidsede Stemning, som Lorenzens danske Foredrag i de sidste Dage atter havde forøget, burde undgaaes enhver Anledning til at forøge den, og at denne Anledning netop kunde findes i hin Tilføielse, fordi den ikke fandtes i den første Erklæring, men at der i hvert Fald ikke kunde være Betænkeligheder ved at gjentage en engang med Allerhøieste Bemyndigelse afgiven Erklæring om Hertugdømmet Slesvigs Selvstændighed, og at det overhovedet var ønskeligt at optage en Landet beroligende Erklæring i Slutningstalen. Det forekom os ogsaa fuldkommen ubetænkeligt at udtale den Oprettelse af Status quo, som Deres Majestæt saa hyppig har ytret at ville tilsigte. Efter alle disse Overveielser troede jeg at burde beslutte mig til i Slutningstalen at gjentage min første Erklæring om Hertugdømmets Selvstændighed for ikke i Deres Majestæts Navn at afgive to virkelig eller tilsyneladende forskjellige Erklæringer og kun at tilføie det, som var paalagt mig i Henseende til den hidtilværende Forbindelse med Holsten. Denne Erklæring har da ogsaa gjort et særdeles godt Indtryk og beroliget Gemytterne, uagtet deri

ikke var udtalt noget som helst Andet end den Allerhøieste Hensigt om Bevarelsen af Status quo paa det bestaaende statsretlige Grundlag. Og jeg kan høitidelig forsikre, at jeg troede at have lagt mig Deres Majestæts Advarsel om ikke at sige Noget til Gunst for et vist Parti paa Sinde og ogsaa at have fulgt den, hvad jeg ogsaa endnu troer. Ganske vist anførte Deres Majestæt i den Allernaadigste Skrivelse af 17. Decbr. udtrykkelig de omspurgte Ord, men paa den ene Side har Deres Majestæt ikke udtrykkelig paalagt mig at bruge disse Ord, og paa den anden Side hed det i den Allerhøieste Skrivelse: „Derimod maa De kun til begge Partiernes Beroligelse ytre, at osv.“, og jeg har saavel i denne fakultative Vending som i Meddelelsen om den tilgrundliggende Hensigt seet en Opfordring og en Bemyndigelse til at overveie Sagen og bære Ansvar for den mulige Virkning af en saadan Erklæring. Jeg saae mig derfor omgiven af Ansvar, Tvivl og Vanskeligheder, hvilke det syntes mig umuligt at undgaa alle. Jeg maatte altsaa vælge, og jeg har valgt, ikke efter Parti-hensyn, ikke efter egne Ønsker, men efter det, som jeg har anseet for bedst stemmende med Deres Majestæts Interesse og Værdighed efter min samvittighedsfulde Overbevisning og efter moden Raadførsel og Prøvelse, saa vidt det efter tolv Timers Møder ved Midnat stod i mine Kræfter. Jeg indseer heller ikke nu, at der ligger nogetsomhelst Betænkeligt i Erklæringen, Noget, som ikke stemmer overens med Deres Majestæts Ordre, nogetsomhelst til Fordel for en Partianskuelse, idet der alene er givet Tilsagn om Opretholdelsen af de bestaaende statsretlige Forhold og Status quo. Har jeg feilet, saa har jeg feilet af Mangel paa Dømmekraft og af Mangel paa Evner, og jeg underkaster

mig i det Mindste med en ren Samvittighed min Aller-naadigste Konges Dom.“

Ganske let slap Reventlow-Criminil dog ikke fra denne ubehagelige Historie. Kongens Stemning ved den Tid har fundet et ret karakteristisk Udtryk i følgende Ord, som han Nytaarsdag 1843 skrev foran i sin Dagbog for det Aar:

„Aaret begyndes af mig med freidigt Mod i Tillid til Guds Bistand. Blandt Morgenpsalmerne iagttog jeg en af Boye, hvori siges, at ikkun det Rige er lykkeligt, i hvilket hersker Fred. Det randt mig isinde, at dette mindre nu end nogensinde er Tilfældet i mit Rige, hvor Partiaand næret mellem Danmark og Hertugdømmerne avler Splid. Jeg bad derfor Gud, at han vilde give mig Visdom og Kraft til at udjævne disse Stridigheder, som næres ved Overdrivelser paa begge Sider, i det Schleswigholsteinerne ganske ville fortydske Slesvig, de danske Radikale derimod rive Slesvig ganske fra Holsten. Kongen bør staa over Partierne og vedligeholde Tilstanden, som den er, Slesvig som et særskilt Hertugdømme under den danske Krone, enhver Undersaats Sprogforhold respekteret. Endnu er Tilliden til Kongens Upartiskhed usvækket.“

Kongens Brev til Reventlow-Criminil, som afsendtes den 3. Januar, var da heller ikke videre naadigt. Kongen skrev: „Af Deres under 30. Decbr. indsendte Erklæring seer jeg, at De har udeladt den bevidste Mellemsætning efter moden Overveielse, hvilket skulde tjene til at berolige Flertallet af Stænderforsamlingens Medlemmer saa vel som Beboerne i Hertugdømmet Slesvig. Men netop fordi De havde afgivet en lignende Erklæring (som jeg endnu ikke kjendte den 17.), havde denne Gjentagelse vel været overflødig, og da De ikke vilde gjengive mine Ord helt, havde

De gjort bedre i kun at tale om Slesvigs Selvstændighed, thi en Omtale alene af Forbindelsen med Holsten danner en grel Modsætning til den i hele den danske Nation herskende Stemning for aldrig at opgive Slesvig for at ofre det til en ny slesvig-holstensk Stat. Det kan ikke være mig ligegyldigt, hvorledes mine Ord udlægges. Jeg haaber ogsaa, at man i Det, De har udtalt, kun vil finde en Gjentakelse af de ved Udstedelsen af de almindelige Love af 1831 udtalte Grundsætninger om Slesvigs statsretlige Forhold, altsaa en Stadfæstelse af Status quo. Men naar Partierne ere ophidsede, finder man let en anden Betydning i de paa Kongens Befaling udtalte Ord, og ikke for Alt i Verden vilde jeg give det slesvig-holstenske Parti, som drømmer om og virker for en Adskillelse fra Danmark, nogen Fordel. Derfor vil De ikke finde mit Spørgsmaal umotiveret og ikke undre Dem over, at jeg strax affordrede Dem en Erklæring, som skulde overbevise mig om, at De i den Stilling, hvori De befandt Dem, havde handlet efter bedste Overbevisning. Give Gud, at Følgerne af det Forefaldne ikke maa være lige saa uheldige, som de have været ubehagelige i Slesvig.“

Men derved blev det ogsaa. Udadtil fik Reventlow-Criminils Ulydighed imod Kongens Befaling foreløbig ingen Følger. Han kom i Januar tilbage til Kjøbenhavn og overtog ganske rolig sin Post som Kancellipræsident. Kongen vedblev imidlertid at beskæftige sig med Sprøgsagen, og der findes i hans Dagbøger nu og da Hentydninger dertil. Den 4. Januar havde P. H. Lorenzen Audiens hos Kongen, som den Dag skriver i sin Dagbog: „Stænderdeputeret P. H. Lorenzen klagede bitterlig over Embedsmændenes Handlemaade mod de dansktalende Slesvigere — jeg søgte

at berolige ham og bad ham have Tillid til Kongens Villie at soutenere det danske Sprog i sine Rettigheder.“ Og i en anden Dagbog skrev han samme Dag: „P. H. Lorenzen forestillede fremfor Alt Nødvendigheden af, at danske Dannelsesanstalter, lærde Skoler og Seminarier oprettedes i den dansktalende Del af Slesvig. Et synligt Bevis paa Kongens Villie til at haandhæve det danske Sprog i Slesvig behøvedes. Jeg formanede til Tillid til Kongen og til Maadehold ved den forestaaende Fest idag,*) at ingen Personligheder maatte fremkomme derved. — — Ligeledes talt med Ørsted om de slesvigske Forhold og Midlerne til at soutenere Danskheden i Slesvig; han er ubestemt i den Henseende.“ Den 14. Januar skriver Kongen i Dagbogen: „Jeg har paalagt hende**), naar Leilighed gaves, at ytre, hvor meget jeg følte mig krænkert ved den hele Tendens i den slesvigske Forsamling at adskille sig fra Danmark, at fortydske Hertugdømmet og at haane alt Dansk; men desuagtet var det min Hensigt at opretholde Status quo og Slesvig som et selvstændigt Hertugdømme i det danske Monarki; men tillige vilde jeg beskytte det danske Sprog og de dansktalende Slesvigere i deres Rettigheder som hidtil.“

Det var Kongens Mening, at der nu skulde gives Kancelliet Paalæg om at udarbejde et Lovudkast om Brugen af det danske Sprog i Slesvig Stænder. Midt i Januar fik Tillisch Ordre til at affatte en Skrivelse til Kancelliet, men da han den 18. Januar bragte Kongen et Udkast,

*) Den store Fest paa Skydebanen til Ære for P. H. Lorenzen.

**) Dronningen, som var reist til Augustenborg for at se til sin syge Moder, men vendte om i Nyborg, da Hertuginde var død den 13. om Aftenen.

findt Kongen det, som han skriver i sin Dagbog, „flaut, ubestemt, uforstaaeligt — det mangler paa Mod til at sige Slesvigholstenerne Sandheden, og man glemmer, hvad jeg skylder Danmark.“ Der hengik dog over tre Uger, inden Reskriptet til Kancelliet blev vedtaget. Den 7. Febr. fandt Kongen „Kancellipræsident Reventlow-Criminil ganske gjennemtrukken af slesvigholstenske Principer“ og seende „Neuerungen i alle Foranstaltninger, der sikre de Dansk-talendes Ret til at betjene sig af deres Modersmaal“; derved „bestyrkedes jeg ydermere i Nødvendigheden at udtale mig om, at de trufne Foranstaltninger med Fasthed skal gennemføres.“ Den 8. Febr. var Sagen for i Statsraadet. Ørsted havde forbedret Kongens Udkast til Skrivelsen til Kancelliet, og da Kongen „førelæste det for Statsministeriet, vandt det deres Bifald.“ Kun mente Reventlow-Criminil, at det var bedst ikke at lade det komme offentlig frem for ikke at vække Misfornøielse i Hertugdømmerne. Den 10. Febr. vedtoges Skrivelsen til Kancelliet omsider. Kongen skriver herom i sin Dagbog: „Ved Diskussionen om Reskriptet til Kancelliet udtalte Kancellipræsidenten sig for, at Intet burde ske, der kunde svække den gode Stemning i Hertugdømmerne, og tydeligen talte han det slesvigholstenske Partis Sag. Stemann og Moltke udtalte sig bestemt om Nødvendigheden at berolige det danske Folk mod det slesvigholstenske Partis Anmasselser, Ørsted var ei for overordenlige Foranstaltninger, der kunde genere det slesvigholstenske Kancelli i Sprogsagens Behandling, Grev Reventlow-Criminil fandt Intet mod Reskriptet til Kancelliet at erindre, men vel imod dets Offenliggjørelse. Jeg bestemte mig til ei at Offenliggjøre det, men blot at bekjendtgjøre, at Befaling var givet Kancelliet at udarbeide

et Lovudkast i Overensstemmelse med Reskriptet af 2. Decbr. og at indskærpe det danske Sprogs Brug i de dansktalende Distrikter samt en vedbørlig Prøvelse i Færdighed i det danske Sprog for geistlige og verdslige Embedsmænd i de dansktalende Distrikter. Reskriptet modificeredes noget efter Reventlow-Criminils Forslag.“

Reskriptet til Kancelliet afgik samme Dag, den 10. Februar, men da det var „modificeret“ efter Reventlow-Criminils Forslag, har det næppe været synderlig skrapt. Dermed døde Sagen foreløbig hen, og Kongen vides ikke at have beskæftiget sig med den, før den over et Aar efter, den 8. Marts 1844, kom tilbage fra Kancelliet til Kongen. Dette voluminøse Aktstykke fylder 21 tætskrevne Foliosider og er altsaa altfor langt til at gjengives her. Et kort Uddrag vil klart belyse, at Kancelliet stod paa et rent tysk Standpunkt. Stænderminoritetens Forlangende om begge Sprogenes Ligeberrettigelse i Stænderne erklæres for uigjennemførligt. Kongen havde uheldigvis jævnlig i sine skriftlige Udfærdigelser erklæret, at Stændernes Forretningssprog var tysk, uagtet Stænderloven ikke indeholdt et Ord derom, og det hænger Kancelliet sig nu i. Det mener, at heri ingen Forandring kan ske, fordi Flertallet af de Stænderdeputerede ikke forstaaer tilstrækkelig Dansk til at kunne godkjende danske Protokoller. Det betragter Kancelliet nu som en given Ting. Ialfald en Del af de Deputerede vil altid bestaa af saadanne Individuer, som i deres daglige Liv hverken have Anledning eller Leilighed til at skaffe sig tilstrækkelig Kjendskab til Dansk. Der maa derfor særdeles vægtige Grunde til for at tilstede Brugen af det danske Sprog. Den ophidsede Nationalitetsfølelse bør der intet Hensyn

tages til; gjorde man det, kunde man let komme til at gjøre Skade. Kancelliet holder derfor paa, saaledes som det allerede har udtalt i sin Indberetning af 1. Decbr. 1842, at man, forat forebygge en Gjentakelse af de ubehagelige Optrin i sidste Samling, kun skal tillade de Deputerede at tale Dansk, som ikke kunne tilstrækkelig Tydsk. Spørgsmaalet bliver da, om de Deputerede, der tale lige godt Dansk og Tydsk, skulle have Ret til at vælge, hvilket Sprog de ville tale. Kancelliet mener nu, at de nok ialmindelighed ville tale Tydsk for at være sikre paa at blive forstaaede af Alle; men da Kongen ikke vil lade Dommen om, hvorvidt en Deputeret kan udtrykke sig paa Tydsk, være afhængig af Forsamlingen, foreslaaer Kancelliet at bestemme, at Vedkommende selv skal afgjøre det, saaledes at den, der vil tale Dansk, ved Samlingens Begyndelse skal anmelde det for Kommissarius. Resten af Betænkningen dreier sig om det betydningsløse Spørgsmaal, om der skal vælges en tredie Stændersekretær, der kan baade Dansk og Tydsk, eller ei; Kancelliet fraraader det som overflødigt, bl. A. fordi Forsamlingen kunde blive nødt til at vælge en Mand, hvem den ellers ikke havde Tillid til.

Betænkningen er tydelig nok helt igjennem møntet paa P. H. Lorenzen. Vilde Kancelliet gaa ind paa at lade de Stænderdeputerede selv afgjøre, om de vilde tale Dansk eller Tydsk, var der jo ei mindste Grund til den Tilføielse, at de kun havde denne Ret, naar de ikke følte sig det tyske Sprog tilstrækkelig mægtige. Det kunde Lorenzen ikke sige med Rette, og man kjendte ham tilstrækkelig til at vide, at han aldrig vilde nedværdige sig til at sige en Usandhed. Man var altsaa ganske sikker paa, at man paa

denne Maade vilde afskære ham fra at tale Dansk. Ligesaa med Sekretæervalget. Af de Dansktalende var han den Eneste, som var det danske og det tydske Sprog lige fuldkommen mægtig, den Eneste, som der kunde være Tale om at vælge til dansk Sekretær, og alene paa ham var Kancelliets maliciøse Bemærkning møntet, at Forsamlingen kunde blive nødt til at vælge en Mand, som den ellers ikke havde Tillid til. Saa ynkelig en Smaalighed viste de Mænd, der skulde raade Kongen i denne vigtige Sag.

Kongen betænkte sig i tre Uger. Kancelliets Indstilling var sivet ud, og Laurids Skau reiste paa Lorenzens Anmodning til Kjøbenhavn for at formaa Kongen til en retfærdigere Afgjørelse. Men det hjalp ikke, Criminil'erne seirede, og den 29. Marts underskrev Kongen Patentet, saaledes som det var foreslaaet af Kancelliet, at „de Medlemmer af den slesvigske Provinsial-Stænderforsamling, som ikke tiltro sig at være det tydske Sprog tilstrækkelig mægtige . . . . have at tilkjendegive Forsamlingen deres Hensigt at ville betjene sig af det danske Sprog ved deres Foredrag“, og at „de Foredrag, som . . . . holdes i det danske Sprog, blive i det tydske Sprog at tage til Protokollen“.

Patentet blev dog endnu ikke bekjendtgjort, og det synes næsten, at Kongen har været ængstelig derved, maaske endog betænkt paa at forandre det, thi næsten en Maaned efter, den 20. April, skrev Reventlow-Criminil til Kongen, at han endelig snarest muligt maatte befale Patentets Offenliggjørelse, for at ikke en „halv Offenlighed skulde gjøre et skadeligt Indtryk i Slesvig, hvilket saa meget mere burde undgaaes, som Regjeringen ved dette Provisorium overskred de Grænser, den selv ved Lov havde

sat sig, men samtidig dermed forlangte og ventede, at Stænderne skulde overholde Grænserne for skyldig Ærbødighed og Maadehold“. Trods denne spydige Bemærkning betænkte Kongen sig endnu i tre Uger, og der maatte en ny formelig Indstilling fra Kancelliet til, forinden han den 10. Mai resolverede, at Patentet skulde offentliggøres, men dateres den 29. Marts.

Slesvigholstenerne havde opnaaet deres Hensigt. P. H. Lorenzen gav ikke mere Møde i Stænderne.
